

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №5 (43)
(травень)

www.litbel.org www.novychas.gmail.com

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

«САЮЗ»: літаратурныя навіны.....	2
«ЮБІЛЕЙ»: віншаванні і лірычная паэма Яна ЧЫКВІНА.....	3
«ПАЭЗІЯ»: вершы Антаніны ХАТЭНКІ.....	4
«ПРОЗА»: апавяданне Ігара СІДАРУКА «Місія Канапелькі».....	5
«ПАЭЗІЯ»: паэма «Беларусь» Аляксандра ІРВАНЦА.....	6
«КРЭУНАСЦЬ»: эса Анатоля ВЯРЦІНСКАГА і паэтычныя прысвячэнні Алены ЛІТВІНОЙ (МАЦЯШ).....	7
«ПРОЗА»: пачатак новага рамана Віктара КАРАМАЗАВА.....	8-9
«ДРАМА»: п'еса «Вясельны хутар» Валіцкіны КОЎТУН.....	10-11
«ШУФЛЯД»: вершы Міколы КАНАНОВІЧА.....	12
«СВЕТ»: водгук Міколы СЯНКЕВІЧА і гутарка з Пэрам Андэшам ТУДАЛЬ.....	13
«КУЛЬТПРАСВЕТ»: Аляксей РАГУЛЯ пра годнасць і сорам у культуры.....	14
«КНИГАЗБОР»: рэцэнзія Ванжарэма НІКІФАРОВІЧА.....	15
«ДЗЕЯПІС»: лепшыя кнігі паводле «Дзеяслова»; конкурс.....	16

ПАЭЗІЯ

ЗАТАНУЛЫЯ АТЛАНТЫДЫ

Рыгор БАРАДУЛІН

У адчай на худым гарбе
Ездзіць пачала мая трывога.
Я ў лясках гадоў
Згубіў сябе, маладога.

Колькі ні гушкаю —
Цішыня.
Голая не падае,
Нямая.
І куды ўцяклі гады?

Каня,
Каб дагнаць уцекачоў,
Не маю.

Шкло
Хвалі жывой было.
Але
Застыгла ад жаху,
Калі прагнулася тло
І скінута апранаху
З плячэй.
І ўжо на шкле
Стала лягчэй
Раскашавацца імгле...

Случкім паўстанцам

Пакутнікаў хапала нацыі,
Змаганцаў не было каб густа.
Паўстанцы слукія —
Выгнанцамі.
Акрыла вас жалобы хуста.

Як і ў часіны Каліноўскага,
Паўстала шляхта й араты.
Анэлы —
Воі войска боскага —
Хацелі быць у вас братамі.

Вы не чакалі раю скорага,
Чужымцам не давалі веры.
Вам з двух бакоў хапала ворагаў,
Што адчынялі ў пекла дзверы.

Паўстанцы!
Вы ўвайшлі ў гісторыю —
Трываць меце ў ёй нуне й прысна,
Свая зямля была апорай,
У сведках — Семежжава й Вызна.

Палеглі вы,
Ды жыць працягвае
Гнеў,
Назапашаны гадамі.
Дасюль ваш спеў
Гучыць прысягаю:
«Мы выйдзем шчыльнымі радамі!..»

Не бывае

Як затанулыя Атлантыды,
Успываюць каханья.
Быкі рэўнасці
Стаміліся ад карыды,
Мілоць прыкінулася пашанаю.

Каханья —

Фота Сяргея Шпірына

Прывідныя аблачыны,
Выдыхнутыя непазбежнасцю.
І ты, як ліст сарваны з лясчыны,
Ляціш,
Каб самога сябе знайсці.

Мілоць
Сваім нахабствам жывая.
Былоць
Адплывае ў сны караванамі.

На свеце каханых былых не бывае,
Яны нечаканасцю пагуканья...

І заўтра, і сёння,
І ўвесь свой век
У самога сябе ў палоне
Жыве чалавек.

Спачатку вядома
Малому,
Як уцячы з палону.

Дарослы Розум
Больш давярае
Крозам.

Пасля
Ўжо зямля
Падказвае выйсце.

Як і заўсёды...
Як і калісьці...

Яшчэ не сыміоны зруб
У лесе шукаць дарма,
Калі пабольшае дуб,

Якога даўно няма?

А што за істота жах?
Ці ён жывы...
Ці ад болю
Утойваецца ў крыжах,
Узяўшы закладніцай
Доллю?

Лёс
Поўны воз табе вязе.
Яшчэ бяда
Не горбіць плечы.
І маладому па назе
З жыццём навывперадкі бегчы.

Скупую торбачку нясе
Твая здарожжаная доля.
І пачынаеш пакрысе
Ступаць абачліва,
Паволі.

Жыццё ідзе,
А ты за ім
Плячешся
Уначэлым ценем.
Ты на зямлі,
Як ціхі дым,
Сплываць меш
Са сваім найменнем...

Распрадаюць Агату-хату.
Скрылі страху,
Каб не было, дзе
Хавацца страху.

Яшчэ трываюць
Сцены і сцены.
Бярвенне трымае
Сваё найменне,
Сашчапіўшы ў далоні
На вуглах
Прымішонья пальцы.
Знойдзеная пад лавай
Сякера
Так стараецца ў працы,
Ажно не чуе сябе.
Адчула змансіпацыю.
А над усім тырчыць
Пачырванелы не ад сораму
Фалас коміна з цзглы.
Буграваты канец у яго
Белы
Ад скваннай вапны...
Смутак
Збіраецца ўпрочкі.
Хатнік задумаўся,
Ці заставацца.
Жыццё доўжыцца...

Гарачы град з вачэй
Балючаю заслонай.
Жыццё пражыць лягчэй,
Чым стаць травой зялёнай...

Перш чым ступіць на ганак,
Аб трыпутнік ступакі выцірае
І галінкай яблыні
Грукаецца ў шыбіну
Чарвень,
Усё яшчэ поўны веры,
Што заспадыня
Адчыніць дзверы...

▶ РАДА

СВЯТЛО ў ВОКНАХ

Адбылося чарговае пасяджэнне Рады ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» (СБП), на якой старшыня Алякс Пашкевіч выступіў з дакладам аб арганізацыйна-масавай рабоце аб'яднання.

Была падрабязна асветлена выдавецкая дзейнасць (выданне штомесячнага дадатка «Літаратурная Беларусь» і бюлетэня «Кнігашоша», укладанне і навуковая апрацоўка чарговых тамоў Поўнага збора твораў Васіля Быкава, падрыхтоўка і выданне наступных чатырох кніг з заснаванай серыі СБП «Кнігарня пісьменніка», а таксама выданне зборніка паэтычных прывыччэнняў Васілю Быкаву «Паслянец мужнасці», альманаха «Жырэндыя-2», юбілейнай кнігі-блінгвы Рыгора Барадудзіна «Перакуленне / Опрокинутое» ды іншае, у тым ліку і міжнародныя праекты: анталогія беларускай паэзіі па-літоўску «Святло ў вокнах», беларуска-літоўска-польска-ўкраінскія альманахі, расійскія і ўкраінскія часопісы).

Аналізавалася ў дакладзе старшыні СБП і арганізацыйна-масавая праца: найбольшая ўвага

надзялялася папулярызаванымі сучаснай беларускай літаратуры. Як заснавалі і партнёр грамадскай кампаніі «Будзьма беларусамі!» СБП за мінулыя паўтары гады арганізаваў і правёў 824 выступы літаратараў перад чытачамі Мінска і ўсіх рэгіёнаў Беларусі. Кіраўніцтвам арганізацыі праведзены два агульнарэспубліканскія конкурсы і семінары па дзіцячай літаратуры і крытыцы. СБП мае магчымасць вылучаць сваім членам у год 4 бясплатных стыпендыяў на творчы адпачынак на выспу Готланд (Швецыя), а таксама на льготных умовах — у Дамы творчасці на Чорным моры.

Былі адзначаны станоўчыя зрухі і ў галіне міжнароднага супрацоўніцтва: СБП з'яўляецца членам пяці міжнародных літаратурных асацыяцый — найбольш уплывовыя Еўрапейская Пісьменніцкая Рада (ЕПР) і Балтыйская Пісьменніцкая Асацыяцыя (БПА). Дэлегаты СБП бралі ўдзел у важнейшых сусветных пісьменніцкіх форумах: сусветным пісьменніцкім з'ездзе «Волдык», у трох генеральных асамблеях ЕПР і двух кангрэсах БПА, а таксама шэрагу міжнародных літаратурных імпрэзах.

Распаўсюд старшыня СБП і пра фінансавыя магчымасці

(падрабязна засяродзіўшыся на паклёпніцкіх, правакацыйных і хлуслівых чутках, якія распаўсюджваюць апошнім часам некаторыя літаратары), і пра бягучыя справы, пакрытыкаваўшы працу секцыі прозы і публіцыстыкі, а таксама прыёмнай камісіі.

«Па сутнасці, Саюз беларускіх пісьменнікаў аднавіў-вярнуў (хоць і ў меншым, натуральна, маштабе) тое, што страціў за 1996 года, — падрахаваў А. Пашкевіч. — Саюз мае свой пераважны друкаваны орган і інтэрнэт-сайт, памяшканне, кніжную серыю (грамадскае выдавецтва), спецаблівае Бюро прапаганды (кампанія «Будзьма беларусамі!»), штогадовыя стыпендыі, літаратурныя конкурсы і семінары».

Рада адзначалася выказаўшы давер кіраўніцтву Саюза беларускіх пісьменнікаў пад ачолам Алякса Пашкевіча, зацвердзіла спіс асабовага складу грамадскага аб'яднання, а таксама прыняла ў шэрагі старэйшай творчай арганізацыі Беларусі двух новых сяброў: беларускамоўнага паэта, празаіка, перакладчыка і барда Віктара Шалкевіча (Гродна) ды расійскамоўнага паэта, публіцыста і выдаўца Мікалая Аляксандрава (Брэст).

▶ СЕМІНАР

АЎТАРСКАЕ ПРАВА:
АД «КІРАВАННЯ»
ДА «ЗДЗЯЙСНЕННЯ»

«Абарона аўтарскіх і сумежных правоў у Беларусі і Нямеччыне» — пад такой назвай 11 траўня ў Мінскім адукацыйным цэнтры прайшоў міжнародны семінар, арганізаваны Нямечкім фондам міжнароднага прававога супрацоўніцтва.

Прагучалі даклады генеральнага дырэктара Нацыянальнага цэнтру інтэлектуальнай уласнасці Леаніда Варанецкага, прафесара БДУ Станіслава Сударыкава, намесніка старшыні Вярхоўнага Суда Рэспублікі Беларусь, старшыні Каналегіі па справах інтэлектуальнай уласнасці Вярхоўнага Суда Жанны Шкурдзюк, судзіяў Зямельнага суда Мюнхена Тобіаса Піхльмайера і доктара Марціна Обэра.

У працы семінара былі запрошаны прыняць удзел шэраг ірландцаў і адвакатаў, а таксама прадстаўнікоў творчых грамадскіх арганізацый, сярод іх — і Саюза беларускіх пісьменнікаў.

Рэалізацыя аўтарскага права — як і наогул правоў чалавека — мае вялікае значэнне ў дзяржаўнай палітыцы еўрапейскіх краін. Толькі вырашаюцца гэта, як сведчыць практыка, пакуль адрозна ў Еўрапейскім Саюзе і Беларусі.

Упершыню публічна праблема аўтарскага права паўстала ў часы вынаходства друкарскага варштата і заканадаўча была адлюстравана ў 1476 годзе ва «Указе Венецыянскай Рэспублікі аб першадруках». Першая «Прывілея на кнігу» (патэнт) датуецца 1496-м годам. Першы ж закон аб аўтарскім праве (які ўстанавіў права аўтара на твор) быў прыняты ў 1709-м у Вялікабрытаніі — «Статут каралевы Ганны» (павольце яго ад публікатара права на твор пераходзіла да аўтара праз 14 гадоў).

Беларусь жа, якая ў згаданыя часы была асяродкам кнігадрукавання, пасля паглынання Расійскай імперыяй ажно да 1991 года мусіла жыць па «аўтарскіх» законах усходняй суседкі: «Палажэнне аб правах сачыніцеляў» (1828 г.), «Закон аб аўтарскім праве» (1911 г.), а таксама па агульных прававых актах СССР.

Першы закон аб аўтарскім праве незалежнай Рэспублікі Беларусь ад 1996 года — гэта відаменены закон Расійскай Федэрацыі (у якім яшчэ не былі прапісаныя новыя тэхналагічныя рэсурсы: Інтэрнэт, DVD-прадукцыя і пад.). Ікалі сёння ў Федэратыўнай Рэспубліцы Германія аўтарскае права рэгламентуецца ўжо на ўзроўні Канстытуцыі, у Рэспубліцы Беларусь абноўлены праект закона аб аўтарскім і сумежных правах знаходзіцца толькі на разглядзе ў Парламенце...

А між тым у свеце «крэатыўная індустрыя» пачынае актыўна апердаваць такія сферы эканомікі, як банкаўскі бізнэс, страхавы сектар і аўтаіндустрыя. Так, заняты ў сферы «творчай эканомікі» ў ФРГ больш, чым у аўтамабілебу-

даванні, хімічнай вытворчасці і сельскай гаспадарцы. У ёй працуе каля мільёна чалавек, 238 тысяч аўтамабіляў (агульнае лічэнне асобаў), а агульныя грашовыя даходы абарот (літаратура, навука, музыка, кіно, дызайн, рэклама, кампютарнае забеспячэнне і пад.) у 2009 годзе дасягнуў у нецэназлучна 131 мільярд еўра.

А што ў Беларусі? У 2009 годзе па інфармацыі Нацыянальнага цэнтру інтэлектуальнай уласнасці было вылучана аўтарскіх узнагароджваных ва ўсіх сферах (ад навукі да музыкі, ад тэлебачання да раённых газет) 5 мільярд 115 мільянаў 304 тысячы беларускіх рублёў, або — каля 1,3 мільяна еўра. Яскравыя, да прыкладу, і паказчыкі аплатаў за творы кампазітарам і аўтарам-песеннікам: на душу ўсяго насельніцтва 9,39 еўра ў ФРГ і 0,17 еўра ў Беларусі. Пра аплатаў працы беларускіх літаратараў, на жаль, гаварыць не даводзіцца, бо пасля коскі там — яшчэ з дзесяткаў нулёў. А між тым на створаных беларускімі аўтарамі тэкстах выхоўваюцца пакаленні маладых грамадзян (пачынаючы ад «Буквары» А.Кльшкі), і калі няма ў нас новых «Войнаў і міраў» ды «Узнятай ціліны», дык іх няма і ў Расіі, як няма (і не можа быць) новых «Фаустаў» у Нямеччыне. Есць сотні і тысяч твораў, адметных і таленавітых.

А няма ў нас найперш правоў. Ні аўтарскага, ні аўтара. І з іх абаронай — не лепшы ўзор. Гучаць па тэлебачанні і радыё песні нашых паэтаў — ад калыханак да папулярных шлягераў, а аўтарам не тое што ганары за тое не плоціцца — іхня імяны (асабліва «нячэсныя») нават не згадваюцца. Беларуская дзяржава ўзяла сёння на сябе аўтарскае права і на ўсю краіну Беларусь: ад кантролю друкавання і вышлаты ганарараў да права ўжывання самой назвы краіны. Калі ў Еўропе першасным у «творчай эканоміцы» і ле рэгуляванні з'яўляецца асоба аўтара і яе права, у нас над творам — дзяржаўная піраміда, у якой ён у абароне сваіх правоў — зніку: Саўмін — Дзяржкамтэт на навуцы і тэхналогіях — Нацыянальны цэнтр інтэлектуальнай уласнасці — творча-прафсаюзная суполка — аўтар. І ў тым як не згубіцца аднаму асобнаму аўтарскаму праву ды як адваяваць яго ў «паднебогах» і малападантральнага, да прыкладу, тэлебачання нейкаму — хоць і дзяржаўнаму — Цэнтру?

І ці не таму ў назвах выступленняў беларускіх дакладчыкаў на згаданым актуальным і надзвычай важным семінары па абароне аўтарскіх і сумежных правоў гучала словазлучэнне «кіраванне інтэлектуальнай уласнасцю», а ў нямецкіх дакладчыкаў — «здзяйсненне аўтарскіх правоў»?

Бо інтэлектуальнай уласнасцю паліагае ў сферы павягі дзяржавы да творцаў. А ўвага дзяржавы да іх выўляецца найперш не бюджэтнымі ды іншымі падаткамі, а дзейным клопатам пра ахову аўтарскага права.

Сяргей Макараў

▶ СЯБРЫНА

У ЛУЦКУ ўСЁ ПА-ЛЮДСКУ

На працягу трох дзён літаратары Берасцейшчыны, прадстаўнікі абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў І. Мельнічук, М. Аляксандраў, І. Арабейка, К. Жмінько і аўтар гэтых радкоў знаходзіліся на Валыні па запрашэнні рэгіянальнай суполкі Нацыянальнага Саюза пісьменнікаў Украіны.

У першы дзень гасцей-беларусаў віталі студэнты і педагогі філалагічнага факультэта дзяржаўнага ўніверсітэта імя Лосі Украіні ў Луцку. Адчувалася разняволенасць, з якой маладыя людзі гаварылі ў мікрафон аб праблемах станаўлення духоўна багатай і нацыянальна свядомай асобы, аб той ролі, якая адводзіцца ў гэтым працэсе прыгожаму пісьменству. Гаварылі без падрыхтоўкі, не зацікаўляючыся, не падбіраючы слоў роднай мовы, не косчыліся на кіраўніцтва факультэта ці выкладчыкаў у зале.

Што яшчэ кінулася ў вочы чалавеку, які ўпершыню за два апошнія дзесяці гадоў наведаў памежныя раёны суседняй дзяржавы, — украінская мова. Паўсюдна і ўвесь час. Яе мы чулі ў школах (руская вывучаецца з пятага класа; у самім Луцку з 26-і школ толькі адна рускамоўная), у музеі Валынскай іконы, у аўтобусе, на рэкламных шчытах і шыльдах гандлёвых устаноў...

Ва ўтульным двухпакаёмым офісе абласной арганізацыі НСПУ вечарам таго ж дня вялася заці-

каўленая размова пра далейшае развіццё ўзаемных сувязей. У прыватнасці, даўні сябар берасцейцаў Васіль Гэй, заручыўшыся падтрымкаю калег, узяў «сацыялістычнае абавязальства» падрыхтаваць і выдаць кнігу перакладу берасцейскай літаратараў ужо ў гэтым годзе. Украінскія сябры гатовы спрыяць распаўсюджванню на Валыні (аж да праддзяў ў крамах) кніг сваіх суседзяў.

Па словах старшыні суполкі Ніны Горык, вялікую дапамогу пісьменнікам аказваюць мясцовыя ўлады. Так, пры абласной адміністрацыі існуе рада па кнігавыдавецкай справе, у якую ўваходзіць найбольш аўтарытэтная літаратары краіны. Грошы на вышук друкаванай прадукцыі ў адпаведнасці з зацверджаным каля дзесяці гадоў таму праектам выдатковай асобаў за абласнога бюджэта. Многа ці мала, мяркуюць самі: на бягучы год — 500 тысяч грыўнаў. Гэтага, па словах валынцаў, амаль дастаткова, каб прыстойным тыражом у добрым паліграфічным афармленні выдаць адну-дзве кнігі (у гэта з цяжкасцю верыцца) за год кожнаму з членаў суполкі. Юбілярам, само сабою, выбранае, і нават у двох тамах. Што тут можна было сказаць у адказ!..

Найлепшыя ўражанні засталіся ад сустрэчы з вучнямі і педагогамі сярэдняй школы № 1 у Камень-Кашырскі. Навучальная ўстанова новага тыпу дабіваецца права надання ёй імя земляка, вядомага вучонага і літаратара акадэміка Шаблюўскага, юбілей якога адзначаўся тымі днямі. У актавай зале гучалі вершы на беларускай і украінскай мовах. Пісьменнікі

гаварылі пра тое, што маладым грамадзянам краіны неабходна шанаваць імяны нацыянальных герояў, і ў першую чаргу — землякоў, якія ўстаілі сваім нараджэннем, словам і жыццём родную вёску і места. Вось дзе аснова патрыятычнага выхавання, пра якое так многа цыпер гаворыцца.

Берасцейцаў і валынскіх пісьменнікаў з нецярпеннем чакалі таксама ў яскowych школах Камень-Кашырскага раёна, па якіх, разбіўшыся на групы — у кожную ўваходзіў нехта з берасцейцаў, — і раз'ехаліся ў заключны дзень гасцявання. Некалькі слоў пра «саю» найбольш аддаленую ад райцэнтра школу, у якую пашчасціла трапіць са старшыней валынскай пісьменніцкай суполкі. Кабінет дырэктара. На стале, побач з нацыянальнымі сімваламі, — Біблія і стос прыгожа выданых вучэбных дапаможнікаў па прадмеце, які выкладаецца ў сярэдніх і старэйшых класах — калі не памыліюся, «Асновы хрысціянскай этыкі і культуры». Зала, дзе адбывалася сустрэча, з самага пачатку была перапоўнена. Між тым, пэўна, працушы, што прыехалі пісьменнікі з Луцка і Беларусі, сюды заходзілі — дзверы былі ўвесь час адчыненыя — дзеці і дарослыя, усё шчыльна абступалі стол. Як казалі вучні, а многія з іх чулі беларускую мову ўпершыню, усё-усё было зразумела.

Валынцы перадалі для «украінскай палічкі» Брэсцкай абласной бібліятэцы больш за шэсць дзесяткаў кніг, якія пабачылі свет у апошнія гады. Гэта працы па краязнаўству, гістарычных аповесці і раманы, зборнікі паэзіі і прозы.

Дзякуй табе, Валынь, за шчырасць і гасціннасць! І да новых гучалі вершы на беларускай і украінскай мовах. Пісьменнікі

Мікола Санкевіч

▶ ПАЭМА

ГУСАК І ГУСЫНЯ

ЛІРЫЧНАЯ ЎЯВА НА БЕРАЗЕ ДУБІЧ ЦАРКОЎНЫХ

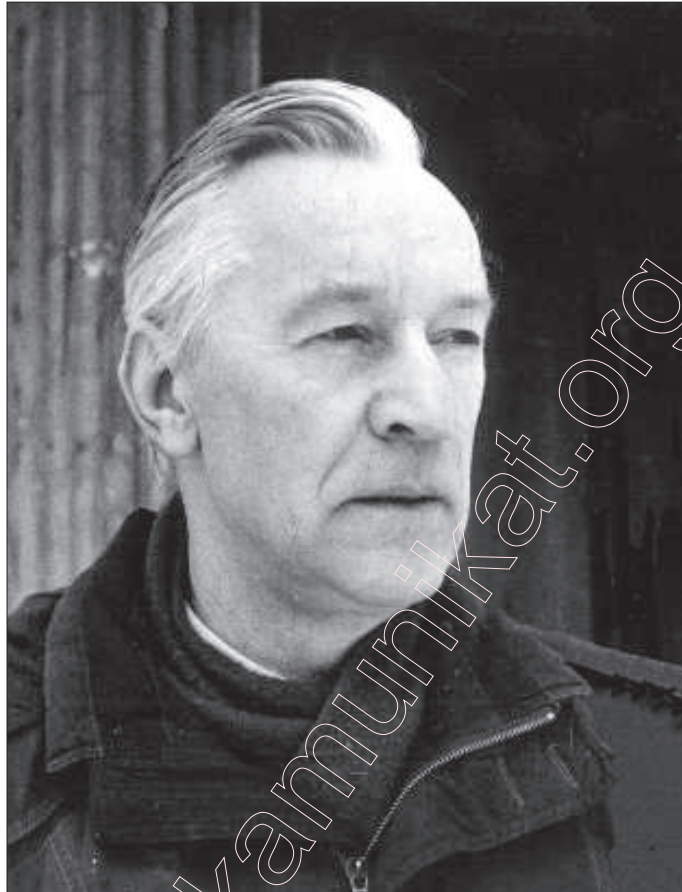
Ян ЧЫКВІН

18 траўня Ян Чыквін, сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў, адзначыў сонечны юбілей — сваё 70 годдзе.

Паэт, перакладчык, прэзіянт, даследчык беларускай і рускай літаратуры, доктар гуманітарных навук, прафесар, кіраўнік Беларускага літаратурнага аб'яднання «Белавежа» (Польшча), заснавальнік і рэдактар альманаха «Тэрмапіль» нарадзіўся ў вёсцы Дубічы Царкоўныя Гайнаўскага павета Беластоцчыны. Жыве ў Бельску Падляшскім, выкладае ў Беластоцкім універсітэце.

Дэбютаваў у друку ў 1957 годзе. Аўтар зборнікаў паэзіі «Іду», «Святая студня», «Неспакой», «Светлы міг», «Кругавая чара», «Свет першы і апошні», а таксама некалькіх паэтычных кніг у перакладах на польскую і шэрагу літаратуразнаўчых манаграфій, даследаванняў і аргументаў.

Рада Саюза беларускіх пісьменнікаў і «Літаратурная Беларусь» жадаюць сваёму светламу сябру і калегу яшчэ шмат дзясаткаў шчаслівых гадоў і парнаскіх кніг!

1. На ганак выбег з хаты тата,
Сярдзіты ўвесь. — І дзе ж твой статак?!
Бязы, — скажаў, — шукаць крылатых,
Каб іх ліхо не забрала!
Адкормлены што параса,
Адзін гусак чаго сам варты!
А дзе гусак — там рэшта стада!
Жыве так кожная сям'я.
Запомні, сыне, гэта праўда святая!

2. Нешматгадовы гаспадар іх Коля
Бязыць, адкрыўшы рот,
наўпрост праз поле
Да той вады, дзе колісь мылася Маруся.
Цяпер там, мабыць, тапіліся іх гусі
Ці караблямі у вялікі свет плылі.
«Такі вялікі, а някэм такі!
Бяры за ўзор татулю, дэда:
Не ідзі ў жыцці гусіным следам,
Не лезь у іхні гаўнякі,
Бо будзеш смердам ўсе вякі!
Такую праўду трэба ведаць!»
Так гаварыла Колю поле.
Там быў такі жывы ўзгорак,
Які, калі прыслухацца, меў голас.
Мабыць, пясок тут гаварыў
ці камень-чуда
Сваёю моваю спрадвечнай...
Але чый там голас моўіць,
Не ведалі цяперашнія людзі,
Які раней ніхто не ведаў.

3. Калісь Маруся у вадзе стаяла
І жменямі ваду кідала на грудзі.
Яны былі такія, як у мамы,
І як у мамы — тое між нагамі.
Бліскаччая вада сама гарнула да цела,
Займала ўсю ў палон ласкава,
І з плюскам рук імкліва адступала,
І, зноў іграючы, ў бакі ляцела.
Завалася, сама гусыня без гусяваў
Уся ў вадзе вады вадзела.
— Ах, Коля, Коля, ну і свавольнік!
Чаго ж ты так увесь дрыжыш!?!
Паглянь, яшчэ ж з цябе малыш! —
І прытуліла хлопца да сябе нявольна,
Як робяць вялікадушныя багі —
От, прыгажун, хоць пад вянец
з табой бяжы!

4. На беразе ракі ляжаў, і доўга

Гулі у ім ішчэліўкі трывогі.
Такая прыгажосць вакол бяскоўня!
Здавалася, ў вадзе купаюцца два сонцы.
І нешта цьмянае пльыло ў вачах, няўлоўнае.
І голас знекуль нечый, як бы ў вуха:
«Як навальніца прыйдзе, як улётку бора,
Ты, што прыйдзе, будзе ў вобразе Марусі.
Не ўспяішыць гэтыя за вароты раю...»

5. Была вясна, якой тут не было ніколі,
І лепта разам з ёю гнёзды цёплыя віло,
Паўсюль жывое нешта і бязмёрнае жыло
І варушылася бягуча, нібы тое поле.
І побач у затоцы, над вадою
Адпачываў гусак з гусыняй
І чарадою добра рослых гусянят,
Кулітых і крыклівых, як сабакі.
Яны сюды ішлі як на разбой.
Дарослыя баяліся іх, дзеці.
Аднак татуля тое не прыкмеціў —
Ён іх любіў, як усё на свеце,
І дбаў аб іх, і быў заздросны, ой!
І вось, наўшышыся рачной смакаты,
Відаць, здрагнулі сёння ад спакоты
І толькі часам між сабою гухавата
Перадавалі нешта пачарбона,
Як бы з маркотай, вінавата.
— Ну, пойдзем, гагаўкі, дахаты!
Папоаём ў парогі родныя!
Там бульбы мятай — поўнае карыта,
І гаспадар з штодзённа малітвай
Вас прывітае радасна-падогна.

II

1. Быў ранні поўдзень жыццейка святога.
Жыццё расло паўсюль і пнулася ўгору
І расцякалася па ўсіх сваіх дарогах,
І калыхалася, куды ні глянь, як мора,
Аж дух займала, мела наваколле,

Аж сэрца трапяталася жывое,
І жыцьцё ў жыцці хацелася найболей!
На ганак мажна выйшаў тата,
Нядзельны ўвесь, увесь свяцісты.
— Скажы, суседка Маня, што такое,
Што мой гусак глядзіць ў твой бок,
Праз плот ірвецца, неспакойны,
Не слухае нікога, бы аглох,
І чыніць негусіны рух і чох.
Ці то не ты прываражыла асабіста
Яго сваёй красою або зеллем-лісцем!?!
Скажы, скажы, прамілае дзяўчо,
Прызнайся, хоць праз плот, Марыся!

2. «Такі няўдумны, хоць вялікі! —
Пачуўся голас як бы вязаў, ліпаў. —
Маруся доўга будзе клікаць!
Яна ўся свеціцца, яна ўся маладая!
І поўніцы ў яе без ліку!
Табе, табе яе зіхценне, Коля!
Вада сплыве і больш ніколі
Ужо не будзе тая...»
Марыся у вакне, уся глядзіва,
Плывла ды ўсплывала ў кветках рдзістых
І песню-помніцу пляла у светлае ігранне,
Аж меркла прастрань перад гэтым дзіваем.
І кінуцца хацелася ў ваду-вадзіцу,
Каб пагасіць агонь прыроды ранняй.
«А ён такі прачысты!»
Ён — мой свет ядыны!»
Паўсюль самажыццё спывала.

3. Гусак глядзеў у даль ішчымліва
І зрадку чысціў пух свай лёбядзіны.
Як князь у фэраку снежна-белым,
Які любуецца старым драўляным
плотам,
Ў праходцы велічнай ён ўсяяж ішчыкецін
Паднятай галавою моўчкі слухаў ноты,
Якія прабіваліся сюды праз хмыз збуцвелы.
Хацелася ляцець вышэй, студы ў нятылены,
Адкуль ішоў палмройны веў
у мілагучным руху.
Гусак, здавалася, вось-вось падымецца
да лёту —
Здаўна ў ім жыў трапёт жывога духу.
Аднак уверх яго не падымалі крылы,
І ён хадзіў туды-сюды у вялікі цела,
Пакуль Маруся ў садзе песню мела.
А сонца поўдня, нібы лямпа Аладзіна,
Гусыню й гусянят ў зьялялае
каменне замяніла

І цішынёй празрыстаю усіх накрыла.
І Коля ішчыльна абышоў іх з плотам
І зачыніў на засаў іхнія вароты,
Каб іх якія злыдні не пакарлі.
А сам лавіў лятункаваціць красотаў,
Якія недзе блізка гнёзды свае мелі.
І, схоплены ў палон тугой-ішчаснотай,
Ляцеў туды, дзе быў адно жывым палётам.

4. Маруся кветкаю найдзіўнай,
Маруся спеўняю чароўнай
Плывла і плывла па садзе-агародае,
Аж шавяліліся нябёсы.
— Кліч, кліч, Маруся, гусак у свае харомы,
Як кліча берагіно да сябе птушчыны князь,
Закмелены яе палётам з той пары гусінай!
Ты ўся сама — як сонечная вязь,
А я даўно расстаўся з хварасцінай.
Паглянь, якая з намі неба сіль.
Зямля для нас ўся свеціцца расою!
І да цябе ідзе з вясняна вясцінай,
І за вясцінай ідзе Сцяпанав сын,
Якога ты яшчэціла травой-красою
І прытуліла да сябе калісь...
Мая Марусенька, Марысь,
Ствары са мною ноч у дзень!
І дзень у ноч ствары са мною!

▶ НАГОДА

ВОСЕМ ЛЁСАВЫХ ДЗЕСЯТКАЎ

80 гадовы юбілей адзначыў на пачатку траўня вядомы беларускі пісьменнік Аляксей Петрашкевіч.

Аляксей Ануфрыевіч нарадзіўся 1 траўня 1930 года ў вёсцы Пярэвалачня Талачынскага раёна Віцебскага вобласці. Скончыў юрыдычны факультэт БДУ. Працаваў у ЦК ЛКСМБ, загадчыкам аддзела культуры ЦК КПБ. У 1967–1975 гадах быў адказным сакратаром, а затым намеснікам галоўнага рэдактара Бе-

ларускай Савецкай Энциклапедыі, у 1975–1976-х — рэктарам Мінскага інстытута культуры.

Аляксей Петрашкевіч — кандыдат гістарычных навук, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў з 1974 года.

Яго піро стварыла сцэнарый многіх мастацкіх і навукова-папулярных фільмаў («Уваскрэсная ноч», «Францыск, сын Скарынін» і інш.), шэраг апаўданаў і п'ес. У апошнія гады Аляксей Петрашкевіч актыўна выявіў сябе як майстар гістарычнай драматургіі і пшыры мемуарыст (кніга «Крыніцы і каламуць»).

Калегі-літаратары і чытачы «Літаратурнай Беларусі» звычайна Аляксея Ануфрыевічу здароўя і ажыццяўлення новых творчых мараў!

▶ ВЕРШЫ

...АДГУКАЕЦЦА МНЕ ДОЛЯ

Антаніна ХАТЭНКА

Душа, як жораў, сумны жораў,
журботна зрыньваецца ў змору.
І калыхае сонна хваля
таемны голас адвіталля.

Душа, як жораў, шчыры жораў,
святло раскрыльвае ў прастору.
А дні празрыстыя, як слёзы,
расталі знічкамі ў парозе.

Душа, як жораў, вечны жораў
задушна б'ецца ў пекле чорным.
Спамінны цень, халодны камень
маўчаць прамудра над вякамі.

Душа, як жораў, чысты жораў,
шукае ў небе родных зорак.
А дні празрыстыя, як хвалі,
ад берагоў адносяць далеч.

Душа, як жораў, ціхі жораў,
Вызвольна ўздымецца з пячораў.
Зляціць дамоў, да чуйнай брамы —
у Тонкі свет, над белым храмам.

У вянок бацькам

Белае маё расстанне.
Сонная мая зямля.

Аж на ускрайку свету скрайняй
падзіўлена стапу я.

Гулкая мая пустэльня.
Крохкае маё святло.
Незбыўна, непадзельна
што настане й што было.

Ціхая мая гамонка.
Цёплая мая нара.
...Пад празрыстай абалонкай
чэпкай памяці кара.

Ясная мая відущасць.
Быстрая мая рака.
Нехта, як гарэхі, лущыць
дні мае на ўжорм вякам.

Доўгая мая дарога.
Хуткая мая хада.
Што я вызвалю з аблогі?
Што ў далёкась перадам?

II

Пазнаю ў лютэрку маму:
тонкай зморшчынкі прамень
над гадамі, халадамі
праясняецца ў зіме.

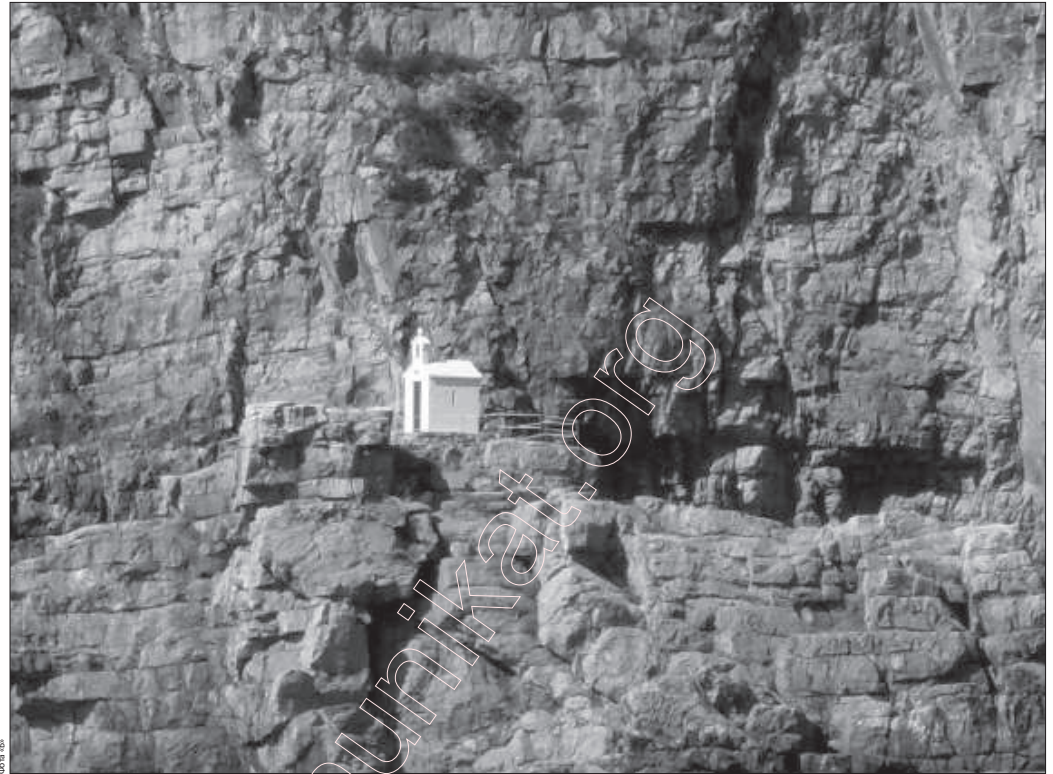
Пазнаю самоту мамы
за смяшлівай мітуснёй.
Над расстаннем і вяртаннем
чэзьне ўчэпіста трыснёг.

У дарозе і ў трывозе
цёплы дотык, лёгкі сум
помна, радасна, праслёзна
ад матулі ў век нясу.

А на золку ў чыстым полі,
надвячоркава ў бары
адгукаецца мне доля,
з Богам вучыць гаварыць.

Светла маміны прыкметы
ажываюць ува мне.
І заблуджаньня леты,
і дакор — усё міне.

Пазнаю ў сумневе існасьць,

праўда свеціцца з віны.
Ціха маміны абрысы
насплывуць у туманы.

Пазнаю ў лютэрку памяць,
што журбоціцца здалёк...
І глядзіць мне ў сэрца мама
па-над часавым быллём.

Спіць у нетры дрымучай надзея,
спіць у свеце счаканым святло...
Не згадаю, адкуль я і дзе я,
што мяне ў Беларусь прывяло.

Спіць у чорным прадонні пшчота,
спіць у мройнай нябеснасці шлях.
Не жыву — углядаюся ў потым,
і кахаю, і веру здаля.

Спіць у вечары сплаканы золак,
спіць над горадам рук цеплыня...
У прасторы расчужана-гола
і няма каго ў часе абняць.

Спяць мае заблукалыя думы,
спіць у чэраве заўтрасці боль.
У малітве, паўстанні ці тлуме —
дзе спаткацца з самою сабой?

Спіць мая праічынная памяць,
спіць касмічная праўда Зямлі.
...Прачынаюся свечкаю ў храме.
А над Зэльвай сады зацівілі.

...Дасканаласць за той вярстой,
дзе дарога паверне ў рай.
Шчасце прасіцца на пастой —
як найлюбасе выбірай.

...Выбірай ці не выбірай —
дасканаласць збягае прэч.
Збоч спадзевы — замшлы край,
над спамінамі — даўкі крэч.

Дасканаласць блукае ў сне —
нават подыху не злавіць.

І нашэптваюць здані мне:
«Як складаецца, так жыві...»

Мроя

Калі дарога ў свет кружная
ў хадзе бясконай,
то хай аднойчы зноў між намі
засвеціць Сонца.

Няхай пазлучаюцца звёнцы
праю і сконаў,
каб узвышэла ў вечнасць Сонца
на ўскоДзень новы.

Здаецца, Бог нам выткаў долю
на тых красенцах,
што яшчэ памятаюць волю
і ў садзе — Сонца.

Падай мне знак на той старонцы,
дзе Вострай Браме
тэстамэнтна вступе Сонца
сустрэч арнамэнт.

Дрыжыць тугі тваёй слязіна
ў далёкай зорцы.
А над засмучаным спамінам
усходзіць Сонца.

Спадчына

Глядзіш на свет праз цёмныя вачніцы:
прырода боса блудзіць сіратой,
і святкаваць, і жаліцца баіцца,
баіцца быць — жабрачкай ці святой...

І за вакном, і ў снох нямее болям
сустрэч і спрэчак даўкі перакат.
Чужынец, як сцівельны таполі,
знаёмны імгненнем і вякам...

Тулілася бяссонне ў люльцы-думцы,
змяняліся эпохі на сляды...
Куды памкнуцца, да каго вярнуцца —
скуголяць знелюдзела халады.

Сыйшоў спамін, і мара прамінула,
змаркалася й віднела за вакном.
А на тваім парозе смерць заснула —
збаялася зайсці ў застыглы дом...

І прыйдзе новых пакаленняў
На наша месца грамада...
Янка Купала

Прыйдзе новы а мудры палітык —
мне Купала вступе здалёк.
А тутэйшы над скнарным карытам
перагнуся збуцельным быллём.

Прыйдзе новы а чысты а мужны
гаспадар-валадар і мыслар.
...Выцінае тутэйшы натужна
гімн стары — аж нямее зямля.

Прыйдзе новых, сваіх, пакаленняў —
не сляпых прымакоў — грамада.
І ўскалосіцца вера з насення,
і ўскупаліцца гонар з гнязда.

Прыйдзе новы — адважны і горды,
да хлусно непадкупны народ.
І тутэйшых паўзлівых орды
праўда вырача на вырод.

Прыйдзе новы, відучы й прарочы,
да ўсвятлення раскрылены час.
Перагледзіць, рассудзіць, прасочыць —
і адкажу спытаецца ў нас...

Ад травінкі да травіны,
ад каменя да камяніцы,
ад камяніцы да муроў —
гісторыя.

Ад расінкі да расіны,
ад кроплі да хвалі,
ад хвалі да мора —
гісторыя.

Ад крыку да выдыху,
ад кроку да шляху...
Віток і Бясконасць —
гісторыя.

...Валасоў яе вечнае веціце
заплятаецца ў космы эпох.

13 (5)

ПРОЗА

▶ АПАВЯДАННЕ

МІСІЯ КАНАПЕЛЬКІ

Ігар СІДАРУК

«Вяртаючыся назад з Космасу, Мітрох Канапелька усё ж паспеў зліквідаваць непаладку ў ахоўных сістэмах свайго касмалёту — таму не згарэў у шчыльных сляях стра-тасферы, а ўзрадаваў сваім гераіч-ным вяртаннем увесь белы свет, край узыходзячага сонца, самую Зямлю — калыску няўрымслівага чалавецтва — і, што самае галоўнае, невялічкую плямку на самой той зямной паверхні з мілагучным назвам — Беларусь».

Так падалі змяняльную тую падзею айчыныя сродкі масавае інфармацыі, і гэта аказалася — чысцюткай праўдай.

Таму не перадаць, як сустракалі Мітроха на роднай зямлі: лупілі ў неба салютаванні, начальства розных чыноў ды рангаў ціснулі рукі й плечы, яму налілі нават маленечкі бакал шампанскага (хоць ён вельмі прасіў чыстую кроплю гарэлкі), дактары, прыстаўляючы розныя слухавкі-трубы да розных участкаў ягонага цела, таксама крывіліся на тое шампанскае, а родная жонка Тацяна ціха стаяла ўбока ды плакала сваімі гаручымі бабскімі слязьмі. Маргчыма, ад шчасця, магчыма, яна проста ведала болей за ўсіх пра гэты самы гераічны касмічны палёт свайго Мітроха. Дзеткі-блізняці кінуліся былі да бацькі, але іх рашуча ашэрылі грозныя дзядзькі з наруканымі стужкамі.

— Нічога! То нічога!.. Тацяна! Дзетачкі мілья! Я тут! Я вярнуўся!.. — таксама давіўся гаюча-гаручымі слязьмі Канапелька, шчыра цягнуўшы рукі да родных. — Зараз... Фармальнасці. Паедем... Дахаты паедзем!

Але самы строгі чын з самай шырокай наруканіцкай рашуча тое «паедзем!» пераняў:

— Нельга, таварыш... Кхм, кхм!
— Канапелька. Мітрох я...
— падказаў Мітрох, адразу адчуўшы нейкі касмічны холад ад слоў чынушы.

— Вось і добра, таварыш Канапелька. У сэнсе, з намі... Неабходны каранцін і агляд. Усё ж першы беларус у аўтаномным касмічным палёце. Доўга не будзем... Думаю, тры-чатыры дні — і ўжо дома.

— А раней?
— Раней? Ну, наўрад, наўрад. Гэта ж Космас, нязведаныя прасторы! — узняў палец угару чын. — І яшчэ невядома... Так што — каранцін, адназначна.

— Ладна, — і Канапелька, з жалем азіраючыся на Тацяну ды сваіх блізнят-шасцігодкаў, папыбаваў да спецыяльнае чыноўніцкае машыны...

...Было ціха, бела й неяк тры-вожна. Можна, таму, што такой цішыні ён ніколі не чуў нават у сябе ў вёсцы, а можа таму, што прадчувалася ім нешта надобнае, нават не людскае...

А яшчэ яму было страшна. Калі ён нарэшце дапаў да старельнае прыбіральні, каб справіць свае неадкладныя патрэбы, — з ягоным чаласам рабілася нешта не

тое... Нейкім ён быў не такім як заўсёды, а дакладней, увогуле быў не такім. Таму што на выгляд быў зусім не як канкрэтны муж-чыны орган, а хутчэй як... карацей, замест чалеса ў Канапелькі звівалася таўсматае, даўгаватае, пухырыстае шчупальца.

«Усё, бляха! — падумаў Канапелька. — От табе й Космас. Ото злётаў! Адрэжуйце, ясна. Або іх рашуча — у спірытус...»

З такімі чорнымі думкамі ён, аднак, без усялякіх змяненняў справіў сваю патрэбу. А калі потым, ужо ў ложку ў палатне падумаў пра гарачае, пухынае снягто сваёй Тацянке, — дык ягона перароджэння ў трусах гаспадарка неадкладна, ясна і недвухсэнсоўна нагадала аб сабе...

У палату зайшла прапахлая шакаладам, эфірам і дурманным парфумам медыястра ды ветліва, хоць і рашуча запрасіла яго на даследаванне.

«Усё! — апусцілася Мітрохава сэрца ў тазавую вобласць ці нават ніжэй, а вочы самотна забегалі па вокнах з тонкімі белымі кратамі. — Не выскачыш нікуды адсюль, не ўцячэш!.. Што ж, там цэлым застаўся, дык тут, відаць...»

Але што «відаць» ці «не відаць» — Мітрох дадумаў так і не паспеў. Паколькі ўжо стаяў пасярод вялікае белае залі, у яркіх промянях сафітаў, і чалавек дзесьці а то і дванаццаць у строгіх медычных халатах не зводзілі, здавалася, з яго навуковыя сваіх вачэй. Ад халатаў пахла эфірам ішчэ болей, чым ад медычнай сястрычкі, а ішчэ... А ішчэ Канапелька раптам адчуў нейкі ішчы, да болю знаёмы пах. Яшчэ праз імгненне ён ужо быў гатовы аддаць руку на адсячэнне, што пахла ад медычных свяцілаў не раўнууючы праўдзівай забалоцеўскай самагонкай, а палгды іх былі й зусім не строгія, а нейкія летучыя, паблагалівыя, крыху іранічныя нават...

— Ну што, галубок ты наш яснакрылы, — распачаў працэдур галоўны прафесар, — як там у Космасе, светла?
— Не тое каб светла, — бадзёрнуўся Канапелька, — а месца пакуль хапае. «Сказаць ці не ска-

заць? Паказаць ці не паказаць? — між тым думаў ён у гэты час пра такую страхотна-нечуваную змену ва ўласным арганізме. — Але ж самі пабачаць. Распранацца прыйдзецца ж па-любому...»

Але распранацца Мітроху не давялося. Таму што раптам... распранацца пачала адна з дактарак у гэтым шклоўным арапагу п'яно прафесуры. Яна марудна, адзін гузічак за адным, спачатку распіліла беласнежны свой халатчак, потым ейныя пальчыкі прабегліся па выразу такое ж чысцюткае, як шчочкі немаўляці, кашулі, пацігнулі запраўленае крхсьце са спаднічкі, перайшлі на самую спаднічку і... І толькі тут Мітрох зразумеў, што яна была п'янейшая за ўсіх асатніх, наразана проста ў дупель, і цяпер ёй, відаць, манілася нечага такога-гэткага — ды хоць бы юрліва-вірлівага стрыптызу на вачах усё папашанотнае публікі.

І гэта дактарыца ўдалося проста з бляскам. Толькі рэшты ўсведальнення спільваючае рэальнасці, памяць пра доўгі і абавязак ды чужынец Канапелька ў іхным песным прафесарскім звязку не далі накінуцца на дакторку адразу ды ўсім, а дазволілі зрабіць гэта з грунтоўным веданнем справы, з ветлівым прапусканнем казлегаў наперад у гэтай ашаламляльна адказнай справе — справе, якая праз якую чвэрць гадзіны ўвайшла ў сваё лагічнае піка...

І толькі адзін Канапелька, як яму, магчыма, таксама ні карцела, так і заставаўся староннім назіральнікам, паколькі проста баяўся, што ягонае нялюдскае шчупальца адразу ацверзіць гэты мілы кагал...

Але падрабязны агляд справы дазвадзіла Канапелькі Мітроха Кур'янавіча, жыхара вёскі Забалацце Чэрыкаўскага раёна Магілёўскае вобласці, які ўпершыню ў гісторыі суверэнае Беларусі здзейсніў самастойны касмічны палёт, тым самым зрабіўшыся нацыянальным героем, яны ўсё-такі напісалі.

Прычым так, што калі агляд ужо назаўтра перачытаў сам галоўны прафесар, дык толькі хапануўся за галаву, якая расколвалася гарэхам, ліхаманкава думаючы, як жа ды якім бокам усё тут напавіць. Але было позна. Агляд-справаздача неадкладна павінна легчы на стол Найпершага й Нязменнага Правадыра Беларусаў і Усіх Іншых Народаў. А той, як толькі прабегае самым уважлівым чынам па кожным радку, адразу дастаў з унутранае кішэні генеральскага сурдуду залатую асадку ды рашуча наклаў у верхнім куце тэтульнага аркуша ёмку рэзалюцыю:

«32 сакавіка 20. года на грамадзяніна Канапельку М. К. — укладзіце ганаровы абавязкі Нястомнага Сейбіта Нацыянальнага Генафонду».

А значыць...

Калі Канапелька прыхаў нарэшце дадому, пад вокнамі хаты стаяла чарга маладзічак, а таксама кабетаў узросту крыху старэйшага.

І ён нават крыху спужаўся.

Але ад рэзалюцыі Самага Галоўнага Правадыра было ні ўціцкі, ні схавання...

Для новай справы давялося крыху пераабсталяваць ранейшы пакойчык-лабараторыю, дзеткам забаранялася заходзіць туды, а Тацяна... Што ж, Тацяна не першы год жыла на зямлі і ведала, што такое строгія дзяржаўніцкія загады ды начальніцкія рэзалюцыі. Таму толькі раз-пораз ціха ўздыкала сярод блага дна, а ночку, калі Мітрох у сваім пакойчыку нястомна ды бесперапынна сеў нацыянальны генафонд з чарговай наведніцкай праслаўленае на ўсю Беларусь вёскі Забалацце, з ціхім адчаем плакала ў падушку, відаць, праклінаючы і сваю бабскую долю, і дурьлю Мітроха, якому так і карцела дапаць таго космасу, і ўсё белы свет, у якім як не было, так і няма справядлівасці...

Але ж, мушу заўважыць, што ўскладзеная на Канапельку справа ладзілася як мае быць. Усе, як адна, кабетушны пасля візіта ў сіцілы пакойчык цяперашняга найгалоўнейшага гонару айчыны аказаліся цяжарнымі, а таму Дзяржаўная Праграма Аздараўлення ды Аднаўлення Нацыі абяцала, здавалася, быць выкананай проста з бляскам.

Дарчы, мусім таксама заўважыць, што да ўсяго з галоўных дзяржаўніцкіх кабінетаў выйшла шчэ адна рэзалюцыя, якая накладала татальную забарону на... кхм, кхм, так бы мовіць, на далейшыя зносіны паміж кабетамі, якія накіроўваліся да Канапелькі, ды іхнімі, як спаўняшчаў афіцыйны тэкст, «мужчынскімі паловамі». Прадугледжваліся розныя штрафныя ды карныя санкцыі, а таму строгіх радкоў гэтай самай рэзалюцыі «мужчынскія паловы» павінны былі баяцца.

(І вось тут, забягаючы наперад, заўважу: можна забараніць што заўгодна, ды толькі не сексуальную схільнасць да супрацьпалага полу. Тым болей, калі гэты пол

— яшчэ й твая родная й законная палавічка. Таму строгай рэзалюцыі не прытрымліваўся, можна сказаць, ніхто.)

А што ж сам Мітрох? Яго раздзіралі супрацьлеглыя пачуцці і думкі. З аднаго боку, ад ускладненага на яго ганаровага абавязку не рышнесся анікуды, а з іншага — ён вельмі баяўся. Што з таго, што ад цяперашняе ягонай, так бы мовіць, прылады кабаты аж шалелі ды... (гэта апусцім у дужках), а вось што будзе потым? Якія наступствы прынясе гэтае не надта, як ён цяпер адчуваў, харошы эксперымент? І што будзе з ім, калі праўда нарэшце вылезе на Божы свет тым самым пухырыстым ды нялюдскім шчупальцам?..

Прабеглі дзевяць месяцаў пасля таго, як Мітрох Канапелька вярнуўся нацыянальным героем з касмічных абсягаў. Надыйшлі часіны нараджаць тым, каго не мінулі шчырыя намаганні нашага сейбіта. І парадзікі — разрадыліся. Разрадыліся абсалютна здаровымі немаўляткамі, па ўсіх жыццядайных паказчыках, каб не адна акалічнасць. Недарэчная й страшная: кожнае малое замест галавы мела бутрыстае, слізкае, выгінастае шчупальца.

Акушэркі, урачы, увесь медперсанал заблілі трываю, але тут навала абярнулася яшчэ страшнейшым сваім бокам: не паспявалі яны дабегчы да тэлефона ці скапіцца за які таўсматы медычны даведнік, ці проста тазунуць ручку прыбіральні, каб званітаваць ва ўнітаз, — як іхнія ўласныя галавы ператвараліся ў такое ж бутрыстае ды слізкае шчупальца. Нечалавечая, страшная зараза перадавалася праз адзін толькі пагляд — так што немагчыма нават было ўявіць, як змагацца ды справіцца з ёю.

Навіна імгненна абляцела ўсю краіну. І тут ужо рынуліся па ўрачах законныя мужчынікі тых парадзік. Як аказалася, іхнія чаласы таксама ператвараліся ў шчупальцападобныя ды сваю ранейшую форму болей не вярталі...

І не было той заразе ні зупыну, ні роздзыху.

Праз тры дні ў краіне была аб'яўлена татальнае мабілізацыя на барацьбу з эпідэміяй, уведзенае ваеннае становішча, пайшлі допыты, арышты ды зачыткі.

Аднак было ўжо позна. Праз тыдзень у шчупальцагаловых ператварыліся ўсе, калі верыць зноў жа айчынным сродкам масавае інфармацыі, без выключэнняў. А значыць, гэтыя радкі піша такі ж шчупальцагаловы, як і вы, мае даражэнькія...

А што ж Мітрох Канапелька? О, ён паспеў-такі ўцячы ад татальнае той хваробы. У Космас, на сваім касмалёце, прыхапіўшы сваю Тацяну ды шасцілетка-блізнятка. Дзе яны цяпер лётаюць-круціцца ці даўно атабарыліся на якой планеце — невядома. Але, даходзяць да мяне чуткі, што Найпершы й Нязменны Правадыр не-не ды зірне ў высокае, чорнае неба: а раптам і за ім прыляціць ды забярэ з сабою Мітрох, як мага далей ад шчупальцагаловых?

А пакуль Мітрох не ляціць, адно яго ценьшце: што ўсё нічо захоўвае сваё сапраўднае чалавечае аблічча, бо ў яго ж — імунітэт.

12 лютага 2010 г.

М. Кобрын

▶ ПАЭМА

БЕЛАРУСЬ / БІЛОРУСЬ

Аляксандр ІРВАНЕЦЬ

Хоч життя, мов літо спекотне
І роботи аж завались,
Сам собі обіцяю укотре,
Що таки неодмінно колись

Некомфортною електричкою
Аж під самий кордон доберусть
І шепну в верболози над річкою:
«Я кохаю тебе, Білорусь...»

Ні, мені не потрібна віза.
Може в'їхати в будь-яку мить,
І ніяка залізна завіса
Поміж нами ще не стоїть.

Та кохання декларування,
Як вдихання, як видихання —
Справа ніжна і делікатна.
Й не линуть слова рахманні,
Крізь вікно у вагон-ресторані,
Чи із черева літака.

А крізь зарості вузлувати,
Де все дише, пливе й росте,
Прокказати тобі слова ті,
Несподівані, терпкувати
Саме так як й хотів — навпростець.

Є багато країн довола.
Схід і захід, зима й весна,
А така проста й загадкова
В мене ти, Білорусь, одна.

Не різка, не разючо-позірна.
Загубивши свій росяний слід,
Заблукала красуня-князізна
І заснула серед боліт.

Я давно де попало не пхаю
Ані тіло, ні слово своє,
Тож якщо я сказав «кохаю»,
Значить так воно справді і є.

Бо ж ні стерти, ні потиснути
Ані з мапи тебе, ні з життя.
Ось я й пробую пояснити
Незбагненне це почуття.

Я назвав би тебе батьківщиною,
Хоч одна вже у мене і є,
Та такими очима щирими
Подивилась ти в серце моє,

В тих очах було стільки болю,
Стільки смутку на самому дні,
І таку я почавш недолу
За плечима твоїми в тім'ї,

Ніби брат там на брата вирушив,
Блискавицю ось-ось ніби викреше
Світло й темрява, мінус і плюс.

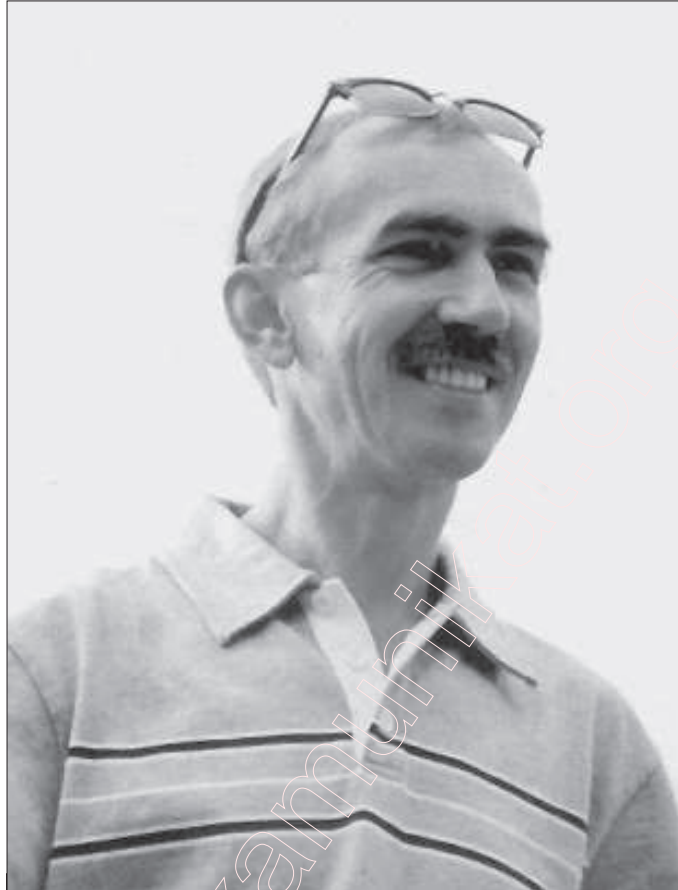
І тоді я для себе вирішив:
Я тобою не поступлюсь.

Хай довіку сидять в засаді
СБУ, ФСБ, КДБ,
Та ніякі дядьки вусаті
Не віднімуть у мене тебе.

Відібрати ніхто не посміє
Ні на день, ні на час, ні на мить,
Доки білим вітрилом Собія
Понад Полоцьком в небі тремтить.

Не скорюся ніяким владам
І нікому тебе не віддам,
Доки є в цьому світі Владьо,
Валентина, Роман і Богдан,

Доки сонце за обрій падає,
Мов підбитий літак — навзак,

Аляксандр Ірванець — український паез, праязак, перакладчык.
Нарадзіўся 24 студзеня 1961 года ў Львове. Жыву ў Роўна. Закончыў маскоўскі Літаратурны інстытут.

Аляксандр Ірванець — адзін з заснавальнікаў папулярнага літаб'яднання «Бу-Ба-Бу». Ён — актыўны папулярызатар беларускай літаратуры ва Украіне, перакладчык і выдавец многіх беларускіх твораў і кніг (сярод іх — тэксты Васіля Быкава, Уладзімера Арлова і шэрагу маладзейшых аўтараў).

Яго паезія, проза і драматургія перакладаліся на беларускую, нямецкую, польскую, французскую, харвацкую, ангельскую мовы. Добра вядомы Аляксандр Ірванець у Беларусі найперш як аўтар рамана «Ровно/Роўна» (пераклад на беларускую мову Уладзімера Арлова).

Некалькі месяцаў таму пісьменнік быў госцем Мінска, дзе ўдзельнічаў у літаратурных вечарынах. У Мінску ім была ўпершыню прачытаная паэма «Беларусь», якая не магла не ўразіць і не запомніцца — на блізкай нам украінскай мове. Паколькі кожнаму беларусу мова нашай сястры-суседкі зразумелая, каб не разгубіць пры перастварэнні аўтарскіх пацучыў і прачулай спавядальнасці, «Літаратурная Беларусь» вырашыла пазнаёміць сваіх чытачоў з паэмай у аўтэнтычным яе гучанні.

Доки ходять по вулицях парою
Віктор Жибуль і Вера Бурлак.

Відректися мене не намовиш,
Бо ж для мене, для мене такі
Мов павук, снуе Хадановіч
Віртуозні свої рядкі.

Уявити собі таке лиш!
І хіба не візьме за живе —
Знавіснілий демон Шалкевіч
Ніжну душу гітары рве!

То й ношу я у грудях ту грудку,
Ту, що зміг, мов рентген, проявлять
Пагорб замковий у Новогрудку
І доволішній краевид.

Я відчув там цю грудочку гостру
Десь під серцем, на самому дні.
І ніякий директор радгоспу
Вже нічого не зробить мені.

Ніч до свого кінця добігла.

Доки рими нанизую я,
Десь там біло-червоно-біла
Понад Мінськом встає зоря.

Та хоч день вже новий і почався,
І хоч як би мій мозок пручався,
Та питання одне його рве:
«Скільки може тривати безчасся,
У якому країна живе?»

Скільки може директор радгоспу
Розбудувати радгосп
І молитись чужому господові,
І влітати в молитву гоп-стоп?

Задавати стало не модно
Риторичних, наївних питань.
Скільки може? Та скільки завгодно.
Вже минула епоха повстань.

Серед ночі часом безсоння
Намалює картину таку:
Скаче рицар з герба Погоня —
Тінь червона по білим снігу.

Хай натхнення мені підкаже:

Він домчить, долетить, доскаче,
(На щиті в нього — тіль хреста.)
Й поцілує князіну стлячу
У ще теплі, живі вуста.

Гороскопа ніколи не знав свого.
Та я певен, що ще діждусь,
Як на пляц Кастуся Каліновського
Вийде Жибуль — так само Кастусь.

Бо як встане питання Плоці,
То на неї в усі роки
Ходять юні і наймолодші,
А в палацах сидять старики.

Я пророчити не беруся,
Як заверне життя течія,
Та в очах молодих білорусів
Щоє причаєне бачу я.

Їхні помисли світлі й величні,
Їхні лави щільні й тісні,
І натхненні їхні обличчя,
І прекрасні їхні пісні:

«Край, родны край
Дай волі, дай —
І мы пераможам!»

Дай ім волі, краю й народе,
Свій останній шанс не згуби!
Дай ім волі в сенсі свободи,
Й дай ім волі до боротьби.

Бо благаючи, і закликаючи,
Я повторюю серцю в такт:
«Хай у вас все буде інакше,
Хай у вас все буде не так».

В нас прийшов для добра і для блага
Найвірніший народу син,
Та обличчя спотворила влада
Ще сильніше, ніж діоксин.

Все це втямивши і пізнавши,
Я повторюю в тисячній раз:
«Хай у вас все буде інакше.
Хай інакше все буде у вас...»

Та боюсь, моя пристрасть безсила,
І намарне мій прикрий знів:
Що тобі до чужого сина,
Як не шкода власних синів!

Все життя в духовній облозі,
Щоб створити майбутнього тло...
Скільки їх по червоній дорозі
В біле небо вже відійшло?

І в приреченні праці безплідної
Я мережу рядки свої
Із сусідньої, братньої, рідної
Та інакшої все ж землі.

І своєю розпукі і тугою
Я так само влестити захотів
В ту червону по білому смугу
Із багрянних ниток їх життя.

І мого життя бісектриса
Застромила між і між,
І мені вже тебе не зрєктися.
Сподіваюсь, ти це розумієш.

Тож на цьому я замовкаю.
Ще востаннє з думками зберусь.
Я не ремстєую, не нарїкаю.
Вибачайте, коли повторююсь...

Я кохаю тебе, я кохаю...
Я кохаю тебе, я кохаю...
Я кохаю тебе, я кохаю...
Я КОХАЮ ТЕБЕ, БІЛОРУСЬ.

15 (7)

КРЭЎНАСЦЬ

ВЯНОК

СЁСТРЫ НІНЫ МАЦЯШ

У яе верхах не-не ды і гучаў
матуў самоты. Яна пісала пра
«самотненую кручу» і пра
«пустыні адзіноты», пра тое,
што «адзінота —
як радзіца: у вялікіх дозах
папросту знішчае чалавека»,
яна раіла «не аддаваць сябе
самоце».

Ну ды гэта — ва ўмоўным, ду-
хоўна-паэтычным плане, у плане
сцвярдзення антыподаў самоты
— людской еднасці, ідэйнай блі-
касці, сяброўства. А вось у сэнсе
рэальна-жыццёвым яна, дзякава-
ць Богу, адзінокай не была.

І я маю на ўвазе ў дадзеным
выпадку не толькі апетуру ёй у
вершы «Сябрыне» радно па духу,
а і яе (факт менш вядомы) даволі
шматлікую радно па крыві. І тут
яна не была адзінокай, была, мож-
на сказаць, амаль шчаслівай сямей-
найцай. Пра гэта, апроч іншага,
сведчаць і некаторыя яе вершы.
Вось як яна звяртаецца да бацькі
з нагоды яго 90-годдзя (снежань
дзевяноста другога года):

*Даражэнькі бацьчку наш родны!
Дзякуй, што сабраў ты сёння нас
Гэтаю застольцаю згоднай
у такі свой пашанотны час!..
Вы з матульй нашай дарагой,
Вернаю папелінай тваёй —
Царства ёй нябеснае хай будзе! —
Вывелі сваіх дзіцяц у людзі.
Нізкі вам паклон за гэту хату —
За гняздо усіх Мацяшанятаў!
Хоць хапае тут гаркаты, болю,
Але й радасці ж было даволі!
Паглядзі, як хараша, наколькі
Разграсіла твайго роду голкі!*

Для такіх узрушліва-радасных
радкоў меліся падставы. Ніна
мела шмат сячёр. Аднаго брата
Міколу і аж шэсць адзінакроўных
сястрычак, шасцёра гэтых самых
«голек» — галінак Мацяшовага
дрэва. Як складаліся іхні лёс? Ра-
дасць тут сапраўды перамяжоўва-
лася з «гаркотай, болям», сямейнае
суладдзе — з бедамі і балючымі
стратамі. Сястра Люба, 1935-га
года нараджэння, загінула ў аўта-
мабільнай катастрофе (Ніна тады
таксама пацярпела, атрымала
цяжкія траўмы). Старэйшая Ганна
(1920-га г. нар.) і сярэдняя Марыя
(1939 г. нар.) захварэлі нечакана,
адна за адной, на тую самую, што
потым і Ніна, невылечную хваро-
бу — міапатэлю (парушэнне мы-
шачнай сістэмы). На доло паэзсы
выпала перажыць іх пакуты і заў-
часны адыход з жыцця. Няяўка
ўявіць, чаго ёй гэта каштавала.
Пыталася ў вершы:

*Чаму заўсёды ходзяць разам,
Заўсёды разам — боль і радасць?
Таму, што ёсць святло і цемра,
Таму, што ёсць жыццё і смерць?
Каб вечна прагнулі мы шчасця
І блей даражэнькі ім?
Чаму заўсёды ходзяць разам?..*

Ганна і Марыя жылі разам з
бацькамі. Ды калі, у 1982 годзе,
памерла маці, калі не стала Алены
Сямёнаўны, узнікла востра пы-
танне пра апеку над сёстрамі-ін-
валідамі. Як быць? Сталі раіцца:
бацька з дочкамі, яны з бацькам і

Ніна Мацяш са старэйшымі сёстрамі (злева направа) Вольгай і Зінаідай. 2006 г.

адна з адной. Узіялася апекавацца
хворымі сястра Вольга (1931 года
нараджэння). Нялёгка, нават дра-
матычна складалася яе жыццё.
Гадавала адна аж пяцёра дзяцей
(муж рана памёр ад інсульту),
працавала на птушкафабрыцы
і вось узіяла на свае плечы яшчэ
адну ношу — стала даглядаць сяч-
цёр. Балазе, падрасцілі і ахвотна
памагалі дзеці. Гаворым з дачкой
Вольгі Іосіфаўны Наталіяй Ма-
лейковіч (прозвішча па мужу),
якая з 1977 года жыве ў Мінску і
працуе цяпер вядучым эканаміс-
там на РУП «Белпошта».

— Дзіўлюся і сёння, як спраў-
лялася, як паспявала мама, —
згадвае Наталія Аляксеўна.
— Гатавала, карміла нас, бегла
да цётка (мы іх звалі цётка Аня
і цётка Маня), ад іх — на працу. І
так штодзень...
— **Якімі запомніліся вам
цёткі?**
— Не падаваліся хваробе.
Заўсёды радаваліся нашаму
прыходу. Жартавалі. І ўвесь час,
з раніцы да вечара, рукадзель-
нічалі: вязалі, вышывалі, шылі.
Шылі плаці, касцюмы, штаны і
г.д. У іх былі залатыя рукі. Проста
ўбачыўшы па тэлевізары новую
мадэль адзення, яны маглі тут
жа яго пашыць. Мелі шмат за-
казаў. Зараблялі сабе на жыццё і
яшчэ нам памагалі. Дзякуючы ім
пляменніцы прыгожа адзявалі,
фарсілі ці не ў самых модных
уборах.

— **Ніна Іосіфаўна заўсёды з
гонарам і незвычайным кла-
патлівым пачуццём гаварыла
пра сваіх пляменнікаў, пра
новае пакаленне Мацяшаня-
таў. Згадвала то Наташу, то
Руслана, то Алесю... Вы часта
сустрэкаліся з ёй?**

— Не толькі сустракаліся. Два
гады, у 1976-77-м, я жыла разам
з ёй у яе першай гарадской, бе-
лаазёрскай кватэры на вуліцы
Будаўнікоў. Цётка тады выкла-
дала ў вучэльні нямецкую мову.
Я была на той час для яе, як яна
казала, галоўнай памочніцай.
Дапамагала ёй і ў яе шмат чаму
вучылася, раілася наконт свайго
будучага...

Ганна, Вольга, Люба, Марыя,
Зінаіда (шмат гадоў адпрацавала
акушэркай, зараз на пенсіі). І,
нарэшце, яшчэ адна, ужо самая
малодшая (1950-га года нараджэн-
ня) адзінакроўная Нініна сястра
— Алена. Гэта яе афіцыйнае, па-
шпартнае імя. А першапачатко-
вае, на мове сямейнікаў — Гэля.
Прозвішча па мужу — Літвіна.

Скончыла ў 1974 годзе філала-
гічны факультэт БДУ. Вучылася
адначасна з Галінай Каржанеўскай,
Уладзімірам Васілевічам,
Людмілай Забалошкай, Генадзем

Праневічам (аўтарам прадмовы
да апошняй прыжыццёвай кнігі
Ніны Мацяш «У прыгаршчах
ветру»). Пачынала настаўніцаў
у той самай Бярозаўскай сярэдняй
школе №2, якую заканчала ў
свой час Ніна. Такое вось супа-
дзенне. Другое, лёсавызначаль-
нае супадзенне — сустрэла тут
жа, у Бярозе, свайго будучага,
кажучы па-ўкраінску, чалавека,
лётчыка-знішчальніка І класа,
українца па нацыянальнасці
Міколу Літвіна. Гэтая акалічнасць
прадвырашыла яе далейшы
жыццёвы шлях — развітанне
надоўга з Нівамі і Бярозай, з
бацькамі і сёстрамі і блуканне
па белым свеце з мужам і анскай
вайсковай часткай. Дзе толькі ні
пражывалі: Чыцінская вобласць,
далёкі вайсковы гарадок Борзя,
што на мяжы з Манголіяй, яшчэ
больш далёкая Эфіопія. Ды, дзя-
каваць Богу, вярнулася Алена з

сям'ёй у свой родны палескі кут,
выкладае ў Белаазёрскай сярэ-
дняй школе родную мову і літара-
туру. Стала свайго рода сувязной
паміж бацькоўскай хатай у Нівах
і Белаазёрскам. Шмат, ведама ж,
апекавалася Нінай, дапамагала
ёй у яе штодзённым хатнім побы-
це, у лячэнні, у яе працы і грамад-
скім жыцці. Часта наведвалася з
дачкай Алесяй, якую Ніна вельмі
любіла, называла «нашай», далу-
чала да самастойнага чытання і
нават да гульні ў шахматы.

Раптоўная смерць сястры глы-
бока ўзрушыла Алену. Не зна-
ходзіла сабе месца, не знаходзіла
слоў. Ды вось у нейкі момант
словы самі сталі знаходзіцца. Як
паратунак, як збавенне, прытым
у нечаканай для яе самой паэ-
тычнай форме. Гаротныя радкі
сталі з'яўляцца — да саракавінаў,
да дня адкрыцця надмагільнага
помніка, да першых угодкаў з дня
смерці... Што ж, недарэмна, ма-
быць, у народнай абрадавай твор-
часці і народныя і іншыя песнямі
прысутнічае і песня-галашанне.

Са згоды Алены публікуем
ніжэй яе вершы — радкі-галінкі
ў вянок памяці сястры.

Анатоль ВАРЦІНСКІ

ПРЫСВЯЧЭННІ

Алена ЛІТВІНА (МАЦЯШ)

*Сястра мая!
Адпуская твае рукі —
перастала быць тваёй
зямной апіркаю.
Ляці, бязгрэшыная душа,
самотнай каняю.
Раўля суровай тваёй
ўзараная нападзіў мякка,
і колас лесу цяжкі
выспеў Твой,
і келіх макавы напоўніўся
праз край,
і студыя выкапана
так глыбока.*

*І крыж, накіраваны скрушнаю доляй,
прынесены да Божай Брамы.
Ляці, бязгрэшыная душа,
адпуская твае рукі...*

*... Бязважкою хадой ступіла
праз пароз пабудаванай Любай хаты.
Сярод вазонаў на стале
пляменніцы прыгожа адзявалы,
на чорным спісе Эрэтаку,
а на падлозе, Некім забляванай,
рассыпаная стружкі ля канапы.*

*Адпуская...
Стаю ў студні, выкапанай бацькам.
Рука сіцкае крыжык Твой нацельны,
а ў прыпале Любіны — Табе —
прынесены мной арэхі.*

*Ляці, бязгрэшыная душа.
Стаю ў студні,
пракананай неглыбока, —
ля свайго студні я стаю.
Вычэртаю нястомна глей,
каб да чыстае вады прайбача —
з Твае крыніцы.*

25.01.2009 г.

У РАСКОЛАТЫМ ЛЮСТЭРКУ ПАМЯЦІ

*Ноч. Сон задушыны. Сэрцу млосна.
Зацята ноч прадзе-размотвае
Зыжальны куцаль сну.
Кастрыцай жорсткаю снуюцца думкі-мроі.
Рук не падкласці,
Не звычайчы варункі лесу...
Шчымлыва-ставадальнае святанне
Вышэптвала апошняе літанне:
— Памілуй, Госпадзі, усіх сроднікаў маіх
І умацуй, скалечаных душою...*

*Самотны ранак далоняй мокрай
Суцішальна лашчыў
крыло збалелай птушкі,
Збіраў у прыарычы нябачнае слязы
віны неўразумелай пякучы прысак,
гаркату лістоты,
няясных зданяў хісткія абрысы.*

*Святая Мікола ладзіў гняздо дачаснае,
Збалелай,
На крыжыках слядоў
Па мокрым снезе.*

*А ў прастані нябеснага блакіту
Ужо шчыраваў жаэўроначак Тваёй душы
з Нябыту,
Страсаў з крыла і сэрца панавек
Усе ланцугі і павязі зямныя...
Раскрылена,
адчайна-лёгка,
Светла сягнуў увесы
і абарваў крэйчэнда развітаннай знічкі...
— Прымі, Усывышні, Мя...
Апякло сакральнае агнём дрыготкім.
Спыльла малітва памінальнай свечкай
на апусцелы дол,
на сцірацелы сад,
на жвір халодны.
Цябе НІМА... —
Няма й не будзе...
Кане сэрца з дня адчаю бяздоннай студні,
не мною выкапанай.*

*Няўжо ж за краем Нематы
Усё канчаецца магілай?
Скажы, Абрамя, скажы,
Што там, за краем Небасхілу?..*

*Знак падала азяблая сінічка:
«Цяпер Я маю толькі імя —
Чатыры літары — Н-І-Н-А»*

*Світае. Як харальнае —
Святая —
Тайнапіс лесу на ўсе чатыры бакі Свету.*

16.12.2009

*Апошні зямны Твой дзень.
Пакінуў цябе і Твой цень.
Запэкса апошні крок —
Адбітак памяці палыновай.
Спрасаваны Твой лёгкі слядок
Чорным каменем мармуровым.*

*Дзівавацца сіл не стае
Палёту твайму над жытам.
Заціхла сінічкай ў сіле
Раскрыжаванай Кнізі Нябыту.*

19.12.2008 — 19.12.2009

▶ ФРАГМЕНТЫ

З РАМАНА «МАСТАК

Віктар КАРАМАЗАЎ

На маім рабочым сталі новы раманы. Пра што ён?

Ёсць на Магілёўшчыне ў Круглянскім раёне вёска Лыскаўшчына, у ёй на высокім прыгожым месцы стаіць стары драўляны дом, на dome марыяляная дошка з кароткім тэкстам: у гэтым доме ў апошнія гады XIX і першыя гады XX стагоддзя жыў і працаваў вялікі рускі мастак Мікалай Неўраў. У двары дома ён 3 мая 1904 года застрэліўся. Прыехаў бацькоў і забараніў хаваць мастака на вясковых могілках, як самазайбоўца. Пахавалі пры дарозе, як бадзягу. Сцягне любілі мастака, і ўначы, калі ніхто не бачыў, перазахавалі яго на могілках. Пасля перанеслі тло пад ліпы каля дома. За тое часу да магілы прыходзіць людзі. Ім хтосьці штосьці расказвае, як тут служыў і пісаў карціны мастак. Але ніхто добра не ведае, як ён тут жыў, як і што пісаў. Час усё схаваў. Аднойчы сюды прыйшоў і я. Пачаў шукаць сцяжыны загадкавага жыцця, загадкавай смерці.

Адразу скажу, што я не ставіў перад сабой задачы пісаць твор пра Неўрава, яго жыццё і творчасць. Я хацеў дакапацца: што і хто забілі мастака ў Лыскаўшчыне? Яго нервовыя хваробы, як пісалі ў некролагах, ці штосьці іншае? І тое іншае, здаецца мне, знайшоў. Ёсць каткі і ёсць катюня, якія ва ўсе часы знішчаюць Мастакоў.

Для гэтай першай публікацыі з рамана я не выбіраў старонкі самыя чытальныя, цікавыя. Прапаную пачатак рамана, першы яго старонкі, не бачыць спыніцца на любым радку ці слове — як прабуе фармат газеты. Калі пачатак рамана чытача зацікавіць, ён зможа дачытаць яго ў будучай публікацыі ў часопісе «Дзеяслоў».

Спадысяю, што раманы ўбачыць свет і асобнай кнігай.

Аўтар.

Верабей, верабей — сонейка

Пад счарнела-голым вільготным садом, які неўпрыкмет паскідаў з сябе апошнія шматкі снегу і яшчэ не ўвабраўся ў вяснова-маладую зеляніну, вісела нізкае неба, пабітае іржою, паклычанае і злімчанае, нібы воўна, нямётая і нечасанае.

Шэрая раўна на адпускала ад акна. Мастак стаяў задумлівы, паклаўшы далоні на падваконнік, застаўлены бутэлькамі са шкпінарам ды алеем, малымі і большымі слоікамі з фарбамі закіданы пэндзлямі, аркушамі паперы, алуўкамі; не адрываў вачэй ад таго лямцу, у якім заблыталася яшчэ нясмелая сонейка. Чакаў, калі яно выльвіць з шэрані, сагрэе на мальберце палатно.

Як страціўшы надзею дакачацца ад неба спагады, перавёў позірк на кут падваконніка, дзе за цяжкаю шторай хаваўся царскі падлатунава-жаўтлівым вінтом, штоф. Каля штофа на сподку паліскава шкляны келіх, ляжаў яблык колеру свежай салаты з забурэла-змятым бокам, блішчэў яшчэ не асохлым рассалам. Наліўшы са штофа ў келіх, рашуча выпіўшы, з прыемнасцю, крантанушы, узяў у руку яблык.

За сцяною на кухні бразнула, звонка пацікалася па падлозе алюмініевая конаўка. Параска, кукарка, сцэбанула анучай:

— А пскі ты, зброді!

Мастак на голас не варухнуўся, адно падумаў, што трэба прасіць Параску, каб прынесла яшчэ мочаных у капусце яблычкаў са

свае ўдалае бочачкі, бо добра ішлі пад сіхуку.

Халодны лямец з неба сунуўся на дом, з яго пазвешвалася яшчэ халаднейшае шызае касмынцэ, але ў вочы кінулася шчыліна святла за садом, паміж зямлёю і неба, і ён, абнадзееным позіркам прыкіпеўшы да тае шчыліны, як пасабіў ёй наблізіцца да сябе. Яна шырэла, распльвалася, набрынула дзе кінаварна-пунсовымі, дзе вохрыста-жаўтлівымі, ад краёў прарыста-бірузовымі танамі, і мастак з палёгкаю бачыў, як ад тых зрухаў у колерах усё неба мяняла свае настроі, то дзіпела, то халаднела. Павесялеўшы, павярнуўся да дзвярой і з нечаканае радасцю выгукнуў:

— Параска!

За дзвярыма пачуліся нясмелыя-мяккія крокі, і ўжо бліжэй, з парога, жанчына спытала:

— Вы, пану, мяне клікалі?

— Зноў ты!.. — сурова рыкнуў ён, не глянуўшы на яе. — Ідзі ад мяне. Зачыні дзверы з таго боку. Ідзі адсюль.

— Але ж вы, мусіць, хацелі сказаць мне дабрэйшае слоўка? — раптам пасмялела яна.

— Хацеў, — цішэй, як змушана, прызнаўся ён. — Але... ідзі.

Параска вінавата глядзела ў падлогу і маўчала, не ідучы ні ад яго, ні да яго, і тады ён загаварыў строга, але ўжо мякчэйшым голасам:

— Прабач. Але дакуль ты будзеш гэтак казаць? Які я табе пану? Як я цябе вучыў? Ну паўтары... як?..

— Дык прабачайце і вы, Мікалай Васільевіч.

— Вось пойдзеш да Лупандзіна прасіць, каб пазычыў хлеба да новага зароду, там бухай ілбом у падлогу, хоць ты яго сніні, а тут каб... — нервова скрыгтануў зубамі.

Яна хітра ўсміхнулася:

— Тады ж вы мяне гэтакую, з снінім ілбом, зусім на свой парог не пусціце. Ад вас я гэта неаднойчы чула. Вы слоў на вецер не кідаеце. Усё помніце.

— Не магу бачыць халопства. Халопы не людзі. У іх, як у быдла, яро на карку. Яны яго ўсё жыццё валакуць і маўчаць. Закус хлеба, за лыжку поліўкі. Фу, быдлачае выродзе! І быдла той, хто быдлам чалавеча робіць. Быдла быдлу патрэбнае.

Вяліўшы з сябе злосць, астыўшы, ён падшоў да жанчыны, узяў яе за плечы, яшчэ чуйныя да мужчынскіх рук, хоць ужо не гэтакія маладыя, каб ад таго дотыку ўздрыгнуць, павярнуў да сябе тварам, і ў самога твар паціпаў, адбіўшы і яе, і сваё, з душы, цяplo. Яна даверліва, як блізкаму, паглядзела яму ў вочы, стомленая ад мала каму вядомага цяжару на сэрцы, жадаючы пацуду яшчэ хоць слова строгай мужчынскай праўды, а ён ужо рукі апусціў, вымавіў ахрыплым ад нерваў і заціжной зімовай прастуды горлам, як вымушана праглынуўшы кавалак лёду:

— Ідзі, рабі тое, што ты рабіла.

— Кот, зброді, улез у смятану,

— усё роўна як апраўдалася яна.

— Дык гані зброді. Мышэй хай ловіць.

Яна хуценька выскачыла, нібыта спячаючыся да таго ката, каб другі раз не нашкодзіў, хлянула цяжкімі, з дубу, дзвярыма.

Мастак вярнуўся да акна, узяў у руку штоф, загледеўся на двухталова арла, вылітага са шкля на штофе, яшчэ плескануў у келіх. Глядзёў на яго і нібы жыць чужо. Блізка штосьці трымцела. Шкравало, то заціпаючы, то манней, як недзе за акном. Паставіўшы на падваконне і штоф, і келіх, уважліва глядзёў у акно: праз голыя дрэваў у садзе блішчела сонца, і ў тым блыску варушыліся шэрыя камякі залатастага пер'я. Верабейкі? Падлітвалі, дзюбці ў шкло, адляталі і зноў кідаліся на шыбкі. Адзін, другі, адразу тры ці болей, цэлаю хмаркаю чапыліся за пераплёты рамаў, зрываліся, зноў падляталі, зноў дзюбці. А ці была спажава на памыткі адлігай шыбка? Засунуў рукі ў кішні фартука, пашкроб у кішні, дастаў адтуль у пчопах крошкі хлеба з зярнятамі аўсу ці грэчкі, ссыпаў у адну жменю, адчыніў фортку і вытрас за акном на дошчачку. Адразу птушак налілася з усю садку, ужо не адных вераб'ёў. Былі ў той мігуні шчыглы, чубокмі трэслі, у зялёных ды чырвоных перках, вірліва, у светлых нагруднічках, сінічкі, даўжэйшымі хвастамі памэхвалі берасянькі. Ім усім каля спажабы было песна, і шмат якія, падліяеўшы ды ўхапіўшы драбну, адляталі, іншыя пачыналі дзюбці, але і самыя смельцы зрываліся, хоць, можа, падляталі зноў — тыя альбо не тыя? Усё, што насыпаў, размялі, і ўжо адны

сыта-нахохленыя вераб'і сядзелі самавіта, бы гаспадары сталюкі, задаволеныя, дзюбкамі скубличылі перкі на сонейку.

Сонечнае святло і мастака падварушыла, бо і яму належала. Але не супакоіла. Калі ўсе птушкі парызаліся па садзе, ён падшоў да мальберта. На палатне алуўкам быў накід людскіх постацяў, натоўп ля воза ў гарадскім двары паміж абшарпаных камяніц, на возе ляжалі мяхі з мукою ці солла, на мяху сядзёў мужык, трымаў над шапкай пук грошай — веў гандаль. Ад воза ўгоры тырчэлі аглоблі, стаяў выпражаны конь, прывязаны да слуга з ліхтаром, у каня пад храпаю вісела торба, а яшчэ бліжэй, на першым плане, узрыўшаўся разьняны ганак, на ім стаяў таўсматы купец, усёму тут гаспадар — двару і дому, каню і гандлю з воза, — піў з бочачкі набогом, задраўшы клін смольнай барады і вялізныя, нібы крылы ў вора, вусы, пераліваў напой у чэрава, драпежнымі вачыма страляючы ў мужыка з грашмыма. На гэтую сваю работу мастак глядзёў безрадасці: бег са сталіцы ў вёску, каб тое купецтва не бачыць і не пісаць, каб пра яго забачыць, каб тут знайці вясковыя мадэлі і натую, а што знайшоў? На палатне ўсё тое самае. Дакуль яно будзе з яго вылазіць? Схапіў падрамнік з мальберта і шпунруў да парога.

На сэрцы адразу палягчала. Падшоў да сцяны, выбраў карціну, паставіў на мальберт і адшоў, сеў ля акна на лаўку. Малюнак быў накіданы сангінай, ляжалі і плямы фарбы. Намацаў вобраз Гіры, што жыў у суседняй Красулі, ад Лыскаўшчыны за габ'чкам, і на гэтае палатно глядзёў ужо ціпнейшым вокам. Гіра ды Параска былі тут, можа, адзінымі жывымі душамаі, якія будзілі ахвоту трымаць у руцэ палітру. Але ж і з ім жыць не проста. З Параскаю, здавалася, лягчы, яна штодзень у доме, побач ці за сцяною на кухні, назіраць за ёй мог падоўту, ужо ведаў усё яе звычкі, хітрыкі, адчуваў і прадчуваў яе жаночыя настроі — становіцца, здаецца, да станка і працуў. Аднак пэндзаль быў смялейшы да Гіры. Трымаць сіцло ў руцэ не хітра, а як ім трапіць у тую адзіную фарбачку, што трэба? Як у мазочак умураваць агеньчык, якому накітана граць людскія сэрцы? Не ўдаецца — пэндзаль з рукі валіцца. А то і гэтак здарыцца: другі раз у руку яго не адразу возьмеш — страх запануе.

У страху не вобраз знойдзеш, а яго магілу. Ці не таму аспырожнічаў з Параскай? Там, можа, яшчэ не страх, можа прадчуванне страху, хоць і яно адкуль? Не бачыў вобраз? Адчуць — не азначае бачыць? Ці мадэль патрабавала інаша майстра? Стары — не тая кроў, каб маладзіц пісаць? Шпорамі звянец — яшчэ не быць гусарам? Тады не псуў настрой сабе і бабе. Ідзі да Гіры, там, можа, лягчы — дзяды абодва. А як адмовіцца ад даўняе задумы і ахвоты? Вось гэтак і жыў: то прадчуваў у Парасцы свой драбнак, то крылы апускаў.

З Гірам як быццам шылася іначай. Калі ў Парасцы шукаў душу тутэйшае сялянкі, затона-

схаваную ў вясковай сціпласці, у гнёце лёсу, маўчун быў не ад страху, жыў тут, а думкамі, душою — у мінулым, пра што казала і само аблічча: гадюў за дзевяноста меў, а шавяльора хоць пад вянец — чарныя, густая, у адным вянку з шыконай барадой і вусамі, нос — піка, не ў зямлю глядзёў, як у іншых бульбашоў, і не на неба з крыўдай на жыццё змяно, а наперад у бойку. Курцова льялка ў зубах падобная на паліўнічы рог — бурштн ядлоўцу. Усё, што пры ім ды ў ім, буйное, мірнае, ураўнаважанае — спакой ды лад. Як да яго ні завітаеш, ён ля агню ў печы, з драўмі, гаршкамі, чыгунамі, адно — у агонь, з агню — другое, твар чырванно гарыць, а барада — дымар пчаларыць, шавеліцца ці то ад ветру ў дзвярах, ці то ад цягі ў печы, ад дыму, ад агню. Тут усё вакол яго ды ў ім самім — даўняна. Печ нізка, з таго камяня, што ў полі пры дарогах. Чаронца ды загнетка ля самае падлогу: каб у печы бачыць, стаць трэба перад ёю на калені. Падлога — гліна, нагамі бітая, ток. І гэта ўсё яго рабіла не толькі фактурна-жывапісным, але яшчэ нейкім вільзішым, як ад нібсенай волі, знакам. Гліняваці вільчастымі, агнянымі — ну, бог паганскі, Дажбог ці Жыжыль, падобны і на домана. А як палумаеш, што ён мужык, тады ўбачыць, што на мужыка падобны. Не на гэтакіага, які ў Лыскаўшчыне, Грыбіне, Красулі — на воя негугтайшага.

Праўда, і з Гірам было не ўсё лёгка ды проста. Яго, як вобраз, мастак бачыў каля агню, у чырвоным водсветах, у іх гульні на вопратцы, на твары, на руках, а дзе і як у нары-хадце мальберт паставіць, самому дзе стаць, каб галавою не уперціся ў стоець, каб мадэль бачыць у адмысловым інтэр'еры, вачю адкрыць хоць нейкую прастору? Ці працаваць з калена? Можна з калена, калі робіш малюнак. А з фарбаю, з палітраю як колер класці, тон шукаць, жыўцом лавіць магчымы каларыт? Шукаць дома па памяці? Там фарбы пакладзеш, але не тон — за вочы не прыдумаш, лаві ў натуре, каб лёг на палатно красою трапяткою, радасцю.

У майстэрні ўжо былі малюнкі з Гіры, эскізы ў колеры. І тут штосьці шукаў, знаходзіў. Але ці тое, што трэба, каб клалася на сэрца? Эскіз зноў быў, дзе Гіра стаяў наўколенах перад агнём у печы з рагатаю курцовай льялкай у роце, з адсылаю, як стары грэб, губою, рассячанай недзе ў бойцы, з двума магутнымі, нібы разцы ў сечка, зубамі, з смалова-чорным чыгуном аберуч. З чыгуна звісалі белакокія галовы шчупакоў, шырокія хвасты ліноў, тупая вусата галава мірона тырчэла з шокі, пашчу разавіўшы, нібы хапаючы паветра ў прыдуху. Гэта — не вобраз? Няма тут жывапісу?

Але тады, калі ўсё, што трэба, ёсць, чаму другі ці трэці год Гіра ў малюнаках ды эскізах пільгаўся на падлозе пад акном? Аднойчы познім вечарам, на адзіноце думаючы пра гэта, заўважыў стрэльбу на сцяне, як бліснула замком ад траітэткага агню свечкі. У той самы момант загадкавая сіла штур-

І ПАРАБКІ. ЗЫХОД»

ханула ў дзверы. Выскачыў пад ліпы, паваліўся тварам у снег, закалаціўся ў ліхаманцы, не чуючы зімовай сіжы. Чым тое ўсё было? Хваробай нерваў? А можа, мастак з нервовымі хваробамі заўсёды ў змове?

Цяпер, у майстарні, стоячы каля акна і тварам адчуваючы ласкавую цяплінку, заплочыўшы вочы. Сонна не толькі святліла, але ўжо і грала, праз твар лілася ў глыбінні жывога цела, там абмывала закуткі, бегла па жылах, і ў гэтым нечакана новым стане мастак пачуў не аднаго сябе: чык-чырык, чык-чырык. Усмійнуўся: ці вераб' і здаваліся, пра тое кажуць, ці яшчэ просіць? Вочы адкрыў і ў той жа момант перад сабой убачыў іттушана твар. Гэтак адразу падумаў, што ў іттушкі-вераб'я твар, як у чалавека. Калматы пташ сядзеў за фортка на дошчачцы, глядзеў у пакой, гадоўкай вяртаўся, схіляючы то на адзін бок, то на другі. На дзюбцы запытаўся драбчак сонейка, гаснуў і зноў успыхваў, нібыта верабей лавіў яго на дзюбку, губляў і зноў лавіў, і той гульнёю хваліўся праз акно.

— Параска!

Кухарка адчыніла дзверы.
— Вы мне што кажаце?
— Верабей, верабей — сонейка.
— Вам кепска?
— Ды і ці сюды. Чаго ты мяне башіша?

— Дзе той верабей?

Цяпер ён ужо маўчаў. Блукаў вачыма па акне і за акном, шукаў, што яму трэба, і не знаходзіў. Прамовіў нарэшце ціха, нібыта баючыся карогіцы спудзіць.

— Паліцеў.

— А ці мала вераб'ёў у вёсцы? Ад іх і слыхі шмат. Павымалоч-ваюць сланечнікі, каноплі.

— Ты, Параска, бачу, зусім яшчэ маладая. Табе трэба ўсяго шмат. А мне ўжо хапае аднаго каліўца. Мае сланечнікі хай вымалочвае. За акном верабей гуляе ў кропільні сонейка, на мяне паглядае, і я рады. А ты бядуеш за сланечнікі, каноплі.

Мастак казаў усміхаючыся, жартуючы, а Параска задумалася і гэтака, задумліва, разважала:

— Вам сёння лепш, чым было ўчора. А ўчора вы напалочылі мяне сваёй маўклівасцю, за ўвесь дзень падысілі да вас не магла. Ішоў дождж, хмарыла, і вам усё было не так. Сёння сонейка, і вы зарадаваліся, як дзіця.

Ён узяў яе за плячо, прыхінуў да сябе.

— Не крыўдзі за тое, што было ўчора. Радуйся таму, што сёння. Сонейку хто не рады? І птушка, і бълка кожная. А чалавек не дурнейшы?

— Вось адпявае Лазара, а там і Вербніца, Дабравесце. І Пасха блізка. Свята за святам.

— Ці выкіне вярба на Вербніцу коцікі?

— Учора, як да вас ішла, у роў да крыніцы спусцілася, а там вярба стаіць, уся ў залаценькіх катках. Вада спудоўная, як снегіваца, а каткі ціцелінікя.

Мастак насцярожана прыслу-хаўся.

— Як кажаш? Коткі? Снегавіца?

— Гэтак у нас па вёсках кажуць.

— А ў нас, у Расіі, коцікі.

Яна махнула рукою:

— Тое самае.

А ён не пагадзіўся:

— Вярба, можа, тая самая, а слоўка ішлае. У цябе яно смачнейшае, коткае. Тут ёсць у ім форма, тонда — сонца. Паганскі бог Ярыла. А што такое коцікі?

— Ад зброды ў смятане. — Парасцы зноў карцеля жартаваць. — Я пакачуся з коткамі ў царкву. Ці ў Тубушкі, ці ў Друцк. Там Госпаду памалюся, Лазара паслухаю.

— Шчаслівая, — прамовіў Неўраў. — Ты Госпада бачыш, чуюш. Ты яму рада. А я згубіў. Ці ён мяне?

Заўважаўшы, як зноў мяняецца ў яго настрой ад нейкага аднаго слова, яна ўспомніла свой клопат:

— Вы ж сёння яшчэ не елі. Пайду ў печ ставіць бульбу. Скаромнікі прынесла.

Павярнула, каб ісці, ды ён зноў затрымаўся:

— Кабанчыка калоло на Пакро-

вы — адкуль скаромнікі?

— Блота, перабіваючыся, каб да вясны хапіла.

— Дык бульба ў чыгуне хай смажыцца, а мне цяпер дай тую грочку, што не даеў учора. І рэдзьку. Я сам сатру. Дзе тарка?

— Ужо я сцёрла.

Чорная рэдзька ды грэцкая каша былі мастаку найлепшай страваю. Ёў кашу з чыгунка, адразу з пячюнага духу, лыжкаю адрываючы ад сценак чырвоныя скарынкі, хрумсцелі салодкімі прыгарачкамі, і малако да грочкі любіў адразу з мёла, накрывае вяршком ружовым. Прычымкаў ды ўспамінаў маленьства, сьцягае ды цяплае, калі жывы былі маці, бацька. Аднойчы, пачуўшы той успамін, Параска нагадала і пра купецкія падушкі, а ён, удзячны, што не забыла, як пра іх казаў, якія яны былі вялікія ў купецкім доме, адразу і тое ўспомніў, як бацька, паміраючы, ляжаў на шырокім ложка, гукаў пакаўкаў, каб памянла яму падушкі, прынесла большыя, якіх хапае і пад галаву, і пад плечы. Плечы былі шырокія, цяжкія. Пазней, калі пісаў купца ці дзяка, бачыў перад сабой бацькавыя плечы, іх і пісаў у сваіх карцінах, нібы з натуры.

Параска з сялянскаю ашчаднасцю заўважала:

— З адной вайшай падушкі я тры зрабіла б, на ўсю сям'ю.

— Сабе, сыну, дацча. А што мужыку?

— А мужык хай спіць, кулак пад галаву падклаўшы. Каб не спалася доўга.

На яго жарт яна заўсёды мела свой. Паставіла на стол чыгун з грочкаю кашай ды кажа:

— Купці ў кашу солі не шкадавалі, а вы мяне ўсё тузаеце: не салі. Як самі не з купцоў?

Нічога на гэта не адказаўшы, ён ляжыў кашы паклаў сабе ў жменю, паднёс да акна, руку прасунуў у адчыненую фортку. Птушкі наляцелі, не чакаючы, калі сыне на дошчачку, дзьбілі з рукі. Высыпаў, руку за форткай патрымаў, каб падзяўбілі і тое, што наліпа. Вярнуўся да стала, сеў за чыгун і ўжо тады давеў пра соль:

— Ты ж ведаеш, што птушка баіцца солі. А не возьме яна з маёй рукі, тады і мне няма ахвоты.

Калі Параска ўжо была на кухні, ён з'еў спачатку рэдзьку, потым кашу, вышкраб з чыгунка ўсю да апошніяе крупіны, заціў параным малаком, адставіў пусты кубак, узяў з лаўкі ручнік, абмёў ім вусны, бараду, пакерхаў у кулак і пракрыпеў, нібы праз крупы ў горле:

— Саўрасаў любіў рэдзьку. Ды пад гарэлачку.

Параска дзверы адчыніла, спытала:

— Вы гэта пра каго?

Павярнуўся да яе:

— Дзякуй, што накарміла. Цяпер і ці сюды, сядзь побач. Даўно не бачылі мы светлай раніцы.

Узяў за руку, пасадзіў каля сябе на лаўку. Рука яе была цяпла, ажно гарачая, і ён падумаў, што гэты яго халодная, не грэе кроў, таму гарачаю здаецца яе рука. Яна маўчала, не ведаючы, што яшчэ трэба. Можка, мала яды? Але ж яму заўсёды хапала чагосці аднаго, кашы ці бульбы. Ну, яшчэ каб рэдзька ці яка салата, малако ці кампот, гарбата. Ёй хацелася, каб доўга не трываў яе шурпату ў адвечнай працы руку, бо чула сваю някватасць, што ў яе, жанчыны, рука грывае за яго мужчыньскую.

Вывапіла, што ў голы ўзрылоў:

— Мне падабецца, як вы пра іттушак іх і Расподзь любіў.

З пяшчотна зірнуў ёй у вочы:

— Ты добра кажааш. — І ўжо нібы не ёй, нібы тым іттушкам за акном: — У нас у гарадскім двары вераб'я называлі мужыком. Хоць з сэрцам, хоць без сэрца: ну, мужык...

Здзівілася:

— За што знявага? Што світка шэрая?

Ён выпустіў яе руку з сваёй, адвёў вочы ўбок, падняўся з-за стала, падпышоў да акна...

— Дзе сёння Восіп?

Ён сыў служыў у мастака кур'ерам. Раніцою пайшоў да цягнікі ў Галачын, і мастак не мог пра гэта ведаць. Але пгытаўся — адказаў:

— Пайшоў да цягнікі. Там, можа, будуць вам лісты, газеты.

— І раптам, адчуўшы, што яму не трэба ні яна, ні Восіп, што ў непатрэбных ім абодвум словах ён топіць нейкі свой цяжар, схаваны ад яе, разважала: — Чаму б не з'ездзіць у сталіцу, у свой дом? Чыгунка блізка. Мы з Восіпам вас правільнем да станцыі, у вагон пасодзім. Казалі самі, што дом багаты. Усё ж там сям'я, сябры, карціны.

Яна ўжо не раз збіралася спытаць у яго пра жонку, пра дзяцей, але бялася, бо гэтакі думкі ён загады ўгадаў і адным позіркам ці словам спыняў усялякую ахвоту гаварыць. Чакала, што сам адкрыецца. Дарэмна. Неяк пачула ад яго, што ёсць дачка, ёсць зяць. А жонка? Унукі? Глуха.

Аднойчы вымавіў:

— Сям'і няма. Была.

Тры словы — нібы адрэзаў. І не спытаеш далей. Аж сэрца тады сцяла. З тым сэрцам выбухнула —

— А што тут? Што вас трымае ў нашай глухамані? Што тут знайшлі? Турму? Дык ці яе шукаць? З яе бягуць.

Ажно спалохалася: як гэтакае магла сказаць? Усхапілася ад страху ды за дзверы.

Сядзела яшчэ на кухні, думала, што ён, можа, пакліча, а потым занепакоілася пра сваю хадзіну, галодных кабанюў, пра сцельную карову, якая там, можа, цяля або бычка прынесла без гаспадыні, пачула, як забакалі ў хліве авечкі, галодныя таксама. Хутчэй кажуць на плечы, хустку захамутала вакол шыі. Яшчэ каля парога пастаяла, прыслухалася і, не злавіўшы за сцяной ні гуку, выйшла ў двор.

Каля ганка было ўжо суха. Тут Восіп раней параскідаў улежаны за зіму снег — за тры дні знік да звання. Але далей падліпамі яшчэ трымаўся і снег, і лёд, гразі хапала. На сцезку выйшла, спынілася, глянула на свае валёнкі-катаначкі, падумала, што бліжым часам трэба іх скідаць, шукаць замену, развітацца з цяпляй адзежай ды абуткам ніколі не спыталася, ведаючы, якія нечаканыя бываюць гэтакі пароухалыды. Успомніла, як валёнкі, калі лёг першы снег, з Талачына прынес мастак. Грошы не ўзяў, хоць тых грошай ніколі не было ў хаце, сказаў, што дорыць. А на вясну, шчо да вады, купіў на іх галёшныкі. Усмійнулася сабе, свамі прыемным думкам, і выйшла на дарогу. Стала, глядзець ўбок чыгункі: дзе Восіп? Была б якая пошта, хіба ішоў бы доўга, ведаючы, як чалавек чакае?..

Ляцелі гусі белыя

Басанож дашлёпаўшы халоднай ранішняй падлогай да цяплых пачурак, Неўраў выпягнуў з іх тоўстыя, з воўна, шкарпэткі, у руках пакамечыў, каб памікаці, сеў на малы ля парога слончык, усцягнуў на ногі, паверх абкруціў тонкімі ільнянымі анучамі, абуў боты, пагрукаў, не ўстаючы, падшывамі ў падлогу і, адчуўшы, як нагам цяпла, мякка, утульна, устаў, зняў са сцяны дубальтоўку з разьбянымі замкамі, аздобленымі срэбрам ды слановай косцю — бацькава спадчына, — у бяшанцы на падваконы ўзяў два патроны з бялскам пад светлую вохру. На далікатна-танклявым рогу касулі ў сушышым запечку вісела янотавае футра, і ён ускінуў яго на сябе, патроны сунуў у кішэню, надзеў яшчэ новую, хоць ужо лысуно на рагах ды ў рубіцах шапку, пашпытуў ў суседнім Грыбне старым краўдзюм ярэем, пдышоў да акна, загледаўся на дрэвы ў садзе. Ад раніцы яны стаялі адліжна-мокрыя, цёмныя, святлейшыя ў камлях ды таўсеішым голлі. Зашпіліўся на ўсе гузікі, павесіў дубальтоўку на плечы і выйшаў за парог.

На ганку затрымаўся: у які бок ісці?

Падаўся наўздагон сонцу, якое хавала свой крамяні-чырвоны грэбень за вастрапікімі ялінамі далекаватага лесу.

Тутэйшыя краявіды мастак палюбіў з першых дзён, як тут аб'явіўся, і цяпер яму здавалася, што бачыў і любіў іх заўсёды, ва ўсе поры года, у любое, нават і самае няўтульнае, надвор'е. Палеткі

ў наваколлі былі невялікія, пабітыя ды параскіданыя светлымі бярозавымі ды асіновымі гаёчкамі, з ялінкамі ды хвайнкамі пад лісцяным падалом, з крывічна-чыстымі азёрцамі ў чароце і трыснягу, аблюбованымі бакасамі ды качкамі, з выгоніста-бярэньнымі шапкамі старых хвойў, як дзеля выразных жывапісных акцэнтаў, рытмаў, кантрастаў. Яны дávalі адчуванне прасторы, маліўніча-зменлівай бясконцасці пластычных ліній пагоркаў ды лагчы, скразной, навальт, музыкі, якая чулася нават у хліпны выклочнай цішыні. Тут можна было супакоіцца, забываць пра ўсе нядогі, і таму сюды мастак заглядаў часцей, як у іншыя ваколліцы вёскі.

Шырокім непаспешлівым крокам ён клаў сляды па апошніх лапінах набрынялага вільгаццю шурпатага снегу, абмінаючы мясціны гразакі, з прыемнасцю чуючы, як лёгка апошні снег распаўзаецца пад падышвамі ботаў, як трупшчыца пад імі тонкі лёд у бярозавых маладзніках, светлыя яшчэ і цяпер, калі хаваўся за небакраем сонца, ішоў не думаючы, куды кіруе і дзе спыніцца. Наперадзе бачыў пейзаж адзін за другам прыгажэйшы, і яны нагадалі яму падмаскоўнае Абрамцава, царства Берэндзея, як называлі майентак меўнаца Савы Мамантава з казачымі дамочкамі, мастокамі, збудаванымі па малюнках цудоўных мастакоў, сіброеў Савы, ды і самога Савы, які таксама меў талент мастака. Там Неўраў знаўся першым берэндзеям, а яшчэ яго там называлі з павягі старым, старачам, старыканам, хоць шанавалі і шмак якія іншыя берэндзеі: Сурыкаў, Паленаў, Рэпін, Несцераў, Васняпоў. Ледаў бліснула з-за выспы праз хмызкі вада, а ён ужо ўспомніў рачулку Вору, якую з любоўю пісалі ўсе, хто жыў у Абрамцаве, нават не мастакі, і асабліва пішчотна пісаў Паленаў. Тут працякала Друць, ёй Вора не раўня, Друць не ручай, кі Вора, яна — рака сапраўдная, хоць не Дняпро, выдома. На бераг выйшаў і залобаваяся яе вяснова-паўнаводнай сілай, спакоем плыні, пераліставіа-тонкім, багатым на калярывы адценні каларытам у кожным, дзе б вока не спатыкнулася, малюнку. А хто мастак, як не прырода-матухна?

Захоплены вясновымі настроймі, ён схамянёўся, пачуўшы шматгалосы, сугучны з наваколлем вокліч, падобны на дружны звонкі рогат: «Га-га-га-а!». — з блісконьмі падгалоскамі. Узняў да неба твар, а там — О, магутны Божа! — ручай святля ў шэрым небо! Гусі! Яны, бялючкія, ляцелі нізка, цяжка, урачыста па-над заружавелым вярхавіннем маладога бярэзніку, крылы — уроскід рук чалавека, з ружовымі водліскамі ў падкрылі ад сонца, якое ўжо завалілася за лес, але яшчэ гуляла па небе цяплымі хвалямі. Гэта ж людзі чуюць: «Га-га-га-а!» — крык з неба ў лядзе ці несудадзіны гукаў, а там, у птахах, — мова, песня вясновай радасці. Там, у небе, чуўся гімн вясне. І калі птакі праліцелі, Неўраў зняў шапку, перахрысціўся.

Цямнела хутка.

ДРАМА

18 (10)

▶ П'ЕСА

ВЯСЕЛЬНЫ ХУТАР

Валянціна КОУТУН

Незабыўнай сяброўцы маёй
Яўгеніі ЯНІШЧЫЦ

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ:

Маці
Брат
Настаўнік
Суседка
1-ая сяброўка
2-ая сяброўка
Стары пазт
Малады крытык
Эн Сакстан
Доктар
Постаць у форме афіцэра КДБ
Анёл з белымі крыламі
Анёл з чорнымі крыламі

А таксама: Палескі хор; Ві-
дапознастка Яўгеніі Янішчыц;
Голас дыктара радзё

У глыбіні пакоя, ці то на
поўадчыненай веранды, ці бал-
кон з фіранкамі. Уніз кветкавы
дыван. Уверсе блакіт з воблака-
мі. Па цэнтры прыгожа за-
сланы стол. Абсталоваваны лавы. Увер-
се абразы Крыжаўзвіжання і
Макарыя Пінскага ў ручніках.
На стале два рады незапаленых
свечак. Кожная на супраць та-
леркі і шклянкі. Яшчэ — нікога.
Даносячы вясклае: «Ох, руче-
чек, ручечек...»

1. Уваходзяць Анёлы, стано-
вляцца па розныя бакі дзвярэй, як
нябесная варта.

Анёл чорны:
Не воблака, а проста аблачынка
Загадкава пльве над галавой.
Смяюся я... вясколая дзяўчынка,
Як матылёк, ляціць
над кладкай той.

Анёл белы:
Як лёгка ёй журыцца
беспрычынна!

Да твару ёй і лета, і зіма...
Анёл чорны:
Ўсімхнуся я:
яшчэ бязьмы дзяўчынка
Па кладцы той, якой даўно няма.

Анёлы аддаляюцца. Увахо-
дзяць Маці і Суседка.

Маці: — А ты ж мае дзіцяtko.
Бы ластавачка, — віць!
Суседка: — А мяне, помніш,
хто? Вы — з Юзікам з загусу су-
тракалі.

Маці: — У Юзіка галіфэ — з
кантамі.

Суседка: — А гармонік? На
ўсю Вялікую як урэж!
Маці: — Дарога, чуй, з Мінску
няблізка. Позніцца.

У Суседкі — смажаная гуся на
талерцы, якую тая прыстройвае
на стале.

Суседка: — Шаснаццаць га-
дочкаў мне было. Як за Сцяпана
йшла.

Маці: — Шаснаццаці не было
(смяецца).

Суседка: — Дзела ж не цер-
піць! У цябе і Жэнька тады ра-
дзілася.

Маці: — Суседка ты мая да-
рагая...

Уваходзіць Брат з бутэлькай
мутнай вадкасі, якую ставіць
на лаву.

Брат: — Выехала! З пошты
суседзям званіў.

Маці: — Ага, зловіш яе, як
сінішу за хвост...

Брат: — Сказалі — якіх паўга-
дзіны — і тут будзе.

Суседка: — От не люблю не-
справядлівасці. Такого чалавека
связаю не абяспечылі.

Брат: — Суседзям кланяемся.
У ААНЫ дападае, а тэлефона...

Суседка: — Ага! А як шчо
як?

Брат: — Як! Трындзіш, як
амерыканскае радзё.

Ставіць бутэльку на край
стала.

Суседка: — Паскудство! Людзі
з Мінску, а мы буракову...

Брат: — На гэтым паскудстве
ўся вёска беларуская выжывае.

Суседка: — «Столічну» да-
вай...

Брат: — На!
Паае Маці ліст і ідзе на ве-
ранду.

Маці: — Ніч не бачу. Пачы-
тайно!

Суседка: — «Дзень добры, мае
дзіцяtko. Надоечы брала каня. З
тых пор, ...як схаваў мы бацьку,
лагоднейшым стаў старшыня...»

Маці: — Господы! Шчо то?

Суседка: — «Грошай болей не
шлі. Малако — ад сваёй каровы.
Сала ёсць». Ма-аня? Дзе ў яе на
тым балконе корова?

Маці: — Маё пісьмо. Жэньцы
слала. Даўнейшае.

Суседка: — Отпошта, Маня, яйко
іх. Старыя пісьмы вараваюць.

Маці: — Я хутко (праз хвіліку
ўносіць качкі на талерцы).

Качкі добра ўтушыліся. Под-
ружка прыязджала. Валька. Даю
ёй качку, а вона ў сміх — на ўсю
радзкіню! Останься, качку. Я тобі
качок тых напакую!

А ў вас тут што, Андрэўна,
пытае, ферма?...

Глянё, качку... Каля ракі вунь
колыкі чарадоў жыруе.

Суседка: — Я думаю, з радні
каб яе сустракалі, Маня!

Гэля пісала — у такім вэломі...
Хороша-хороша! А з загусу трэ-
ба, каб ты!

Брат: — (з веранды) Ну не лезь
ты паяроў бацькі! Бадай яго.

Зноў нейкія гальштукі пры-
ехалі... Лесу насыкаць!

Суседка: — А табе больш за
ўсё трэба? Усё не сяжучь!

Брат: — А як рэчку выпрамя-
лі, помніш? Жэня ж не напрасна
мне пісала.

Калі акно прасвечваюць зарніцы
І град стрэлае з громам неўпапад,
І грады ў сястры сардэчнае
з ястрыцы.

Вось толькі брат.
Названы мною — брат.

Маці: — Була тоді і Валька. І
на цяпер чакалі. А яе ў каманд-
зіроўку. У Ліду... Як спецыяльна.
Такі дзень — і ў камандзіроўку.

Суседка: — З хлебам-соллю
трэба. Маня. Ты мусіш сустраць.

Брат: — Не... Пайду шчо пазва-
но (выбігае).

Суседка: — А каравай падавай
на ручніку. З пёўнямі вышытымі.
Каб сынчкі радзіліся. Пайду
ручнік гляну (выходзіць).

2. Стук у дзверы. Уваходзяць
Паэт і Крытык з цукеркамі.

Паэт: — Здаецца, спазніліся.

Маці: — Людшы мае дарагія. У
такую далеч! І часу найшлі.

Крытык: — А такія, як наш
паэт, ні ў чым не спазняюцца.

Паэт: — Савецкія доўгажы-
хари!

Маці: — Не прыехала шчо.

Паэт: — А я — ведаю: вы —
маці. «Маці мая — паэтэса!»

Маці: — У печы пайду гля-
нуць... Грыбчыкі тушацца.

Паэт: — Дык яна, значыць, тут
нарадзілася?

Крытык: — Даўно смажаныя
баравічкі не ёў.

Паэт: — Як дзеці гарадскога
асфальту, ша пакаленне бачыла
грыбы толькі ў смятане.

Крытык: — Паэты шалёна
раўнівыя. А тут (азіраецца)

Тут чараты і гаць, і гай навідаюць.
Як цяжка прывыкаць...

Гм! Да вашых рук далёку.

Паэт: — А крытыкі не раўнівыя?

Маці: — Работа ў мяне. То ўжо
выбачайце (выходзіць).

Паэт: — Народнасць нашага
слова, дарагі мой...

Крытык: — А што народнасць?
У цэнтры Еўропы, знаецца...

Паэт: — У цэнтры... А свя-
домасць — як абарыгенаў заха-
луснай пярчыры!

Уваходзіць Суседка. Пасцілае
на лавах ручнікі.

Суседка: — Яна і пра мяне
пісала: «СУСЕДКА ЗУНЧКАЙ МА-
ЛЮЮ» Ой, соты ў вуліцах запілі!

Сяджайце. Зарав мядку прынясу!
Абода, Крытык і Паэт, са-
дзяцца за стол.

Крытык: — Я нічога ў вас не
прашу. Заўважце. Я патрабую.

Паэт: — Таму ярасна ганьбіце
ўсіх старэйшых? Паскуднікі!

Крытык: — Нават у такі дзень
сярдуеце.

ПАЭТ: — Упхліліся ў ваш ба-
лесны лёс — шыпы і ружы...

Крытык: — Вы не маеце права
— сустракаць яе.

Паэт: — А хто яе вывёў у людзі?

Крытык: — Залетас паводка
была. Кладку вашу бы карова
язьком злізала...

Паэт: — Палеская стыхія...

Крытык: — А пасля кладкі
— што? Такой прысні, як яблы-
невы сад?

Паэт: — Яна ўся саткана з
яблыневага цвету. Яе вобразы...

Яе словы... Як галінікі пацуюць
у яблыневым кіпенні.

Крытык: — Вы што, прэтэнду-
еце на ролю садоўніка?

3. Уваходзіць Настаўнік.

Настаўнік: — Сказана: Калі б
не было любові між намі,
Паўсталі б людзі на нас. Жы-
вых і мёртвых.

Крытык: — (паэту) Прызнаю.
Без вас працэ не быў бы такім
імклівым.

О, людзі! — вечныя пытанні
Вытокі мудрасці і зла,

Нясу ў сваё саянто ранне,
Любоў і гнеў на поўкрыла,

Яўгенія ЯНІШЧЫЦ

Мяне ў палёце не скарылі,
А будзе што не так, маю:
Скруціце стомленае крылле
І кінце ў родную зямлю.

Настаўнік: — Неблагая памяць.

Паэт: — Пойдзем, дыхнем...

Знікаюць з Крытыкам на ве-
рандзе. Уваходзяць Брат, Маці,
Суседка, парадкуюць стол.

Суседка: — Як була ў Мінску, у
Лёніка... От знаецца, чаго не хапало?

Брат: — А то! Тут я дыхнешь,
такім гном з суседскага хлява
цягне!

Суседка: — Шчо? А з твого?

Брат: — А з нашага — бражкай.
Вядзе Настаўніка да стала і
налівае ў дзве шклянкі. Кабеты
кладуць у сподачку мёд.

Брат: — Для ўстанаўлення
раўнаважы!

Настаўнік адмаўляецца.

Брат: — Неспакойна нешта.
Можа, на дарозе яе пярэйме?

(Абода выходзіць.)

Суседка: — Занудзілася ў
горадзе я, Маня. Катлеткі, вод-
зчка... Хоць на ферму якую з таго
восьмага паверха.

Маці: — І Жэньку на восьмы
пасялілі.

Выходзіць.

4. Паэт і Крытык вяртаюцца.
Садыцца за стол.

Паэт: — У нас, малады калега,
самае галоўнае — што было?

Крытык: — Ха!

Паэт: — Вы яшчэ нічога не да-
сягнулі. А адразу хочаце лаўраў!

Крытык: — Гэта вы сабе ху-
пенька парабілі імёны. Спачатку
праслаўляючы мудрую і непа-
рушную. Потым — ганьбячы яе.

Паэт: — Пры чым тут партыя?

Гістарычная абумоўленасць ад
нас не за-ле-жыць.

Крытык: — Затое я беспар-
тыйны.

Паэт: — Любоў да радзімы і
нацыянальны клопат...

Вось гэтага ў нас было з капту-
ром, а ў вас, што ні кажыце...

Крытык: — Я казаў. Бела-
русы — еўрапейская нацыя.
Але толькі дзякуючы нам гэта
— працявілася.

Паэт: — Авохчэцкі мне! Мы
славлілі народ! Яго гісторыю.

Мы адстойвалі нашу родную
мову.

Крытык: — Адстаялі? О-о-о...

Паэт: — Нават ад вас не чакаў
такого чынізму.

Крытык: — Вы асудзілі вамі ж
дапушчанае... Курапаты. Гулагі...

Але ж ад узнагарод і званняў,
партый далезных, —
не адмаўляецца? Ну, адрачы-
цеся ад народных!

Паэт: — Ад народных? Мы за-
служылі ўсё талентам і працай.

Крытык: — Слабо?

Маці (далёк): — Ой, там нішто
оддаты трэба. А шчо?

Крытык: — Ды нічога. Гэта
жарты ў нас такія!

Удалечыні ўзнікае Постаць
афіцэра КДБ. Паэт і Крытык
адбіраць за дзверы.

5. Маці і Суседка кроцяць хлеб.

Суседка: — Бачу, вазоны сохну-
ць пачалі. На тым восьмым. Я ў
ліфт. Покі Лёнік на рабоце, — у шэр-
каў! Іду назад. Ляжыць. На самень-
кім асфальце! Падсохла ўжо...

Маці: — Хто падсох?

Суседка: — Самае настаю-
чае, Маня. Конскае. Я — ў цэла-
фанчы!

Маці: — І ў Мінску сваё знай-
шла. Спаймалі б, — сарамоце!

Суседка: — Гарадскія, толькі
сабе бачаць. Праспект шырокі, а
яны, Маня...

Штурхель, штурхель адзін ад-
наго. А тут кветкі ўдобра.

Бачу, ЦУМ блізка. Чобаты
трэба.

Пакаляла я свой цэлафанчык у
гэтую, ну, што на ключчык.

Маці: — Чобаты купіла?

Суседка: — А старыя — куды?

Маці: — Ды Спяпан іх так
знасіў, што нос вараціла.

Суседка: — А мне — самы раі!
Спускаюся. Ключчыкам жух-жух.
І не паверыш...

Маці: — Ты што? Г. конскае
ўкралі?

Суседка: — Маня! Цяпер і
дзярмо добрае без наглядку не
पालяць спакойна.

Помніш, пайшоў быў Спяпанко
да грымызы тае... Каб ёй дыхаць не
было чым! Пустка, а не хата стала.

Ні тамбы нацыянальны клопат...
Ні стружачкі сасновай, Ні конскае зброў
нават. Спырыльна ў хаце. Надзь-
дзе вечар, а пачаль така-а-я!

Бяру я гэтыя чобаты, Гуталінам
вышмарую да бялску. Пастаўлю
перад ложкам. Гляджу.

Уваходзіць Брат з тазікам.

Брат: — Вінегрэт забылі! Пералі-
ваецца тут з пустога ў парожняе.

Ставіць тазік на лаву і знікае
ў верандзе.

Суседка: — Жэнька ў цябе
пайшла (раскладвае вінегрэт на
талерках).

ФРАГМЕНТЫ

ВЯСЕЛЬНЫ ХУТАР

«Працяг.
Пачатак на стар. 18-19.

Сэкстан: — The starry night.
The town does not exist except
where one

black-haired treeslips up like a
drowned woman into the hot sky.

2-ая сяброўка: — Некалі выву-
чала ангельскую...

Горад не існуе. Калі чарнакоса
вярба, як тапельніца,
Ціха знікае ў спякотнае палкае
неба. Гмакі моўкнуць. Адзінац-
цаць зорак хвалююць.

О, зорная, зорная — ноч. Вось
яно! Быццам памерці хачу.

*Убягае Маці, шэпча нешта
Сяброўкам. Выходзяць.*

Паэт: — Што азначае адзі-
наццатая зорка? Адзінаццаты
месяц?

Сэкстан: — Прабачце, у вас
нешта на пінжаку.

Паэт: — Нічога. Ударыўся аб
парэнчы на нейкім паверсе.

Сэкстан: — Але ж гэтая пляма
нагадвае кроў.

Паэт: — Нашы лёсы і розныя,
і такія падобныя. Я хацеў бы
спасцігнуць дух вашай краіны,
вашай паэзіі!

Сэкстан: — Тое, што вы на-
зваеце ўзаемаразуменнем у
грамадстве, залежыць толькі ад
самаадчування кожнага з нас.

Паэт: — Адзін праязік, яшчэ
франтавік, сказаў мне:

«Я палюбіў бы яе нават за
тое, што яна худзенькая, як ве-
рабей».

*Гучыць і паступова набірае
моццю голас Эдзіт Піафі. Сяброўкі
падхопліваюць мелодыю.*

Сэкстан: — А вы? Пішаце?

Паэт: — Я не паэта, о крыў
мяне Божа...

Сэкстан: — У аптымізма і пе-
сімізма адны карані. Важна, каб
вечер падзьмуў учасна і прагнаў
хмары.

Паэт: — Толькі кароткі званок
сябра — і дэмані знікаюць.

Толькі адзін стук у дзверы, і
хімеры — вон!

Сэкстан: — Але яна не пачула
той ратавальнага стук.

Паэт: — А вось вечер? Каб
толькі ён на двух нагах не пры-
ходзіў.

Сэкстан: — У вас і праўда асаб-
лівыя праблемы.

Паэт: — Я думала, прыйду ў
зялёны сад.

Прыйшла у сад, які увесь бар-
вовы.

*Бярэ Эн Сэкстан пад руку. Абое
знікаюць.*

Уваходзяць Маці і Суседка.

Маці: — Жэнька расказала. Як
жыла ў тым падвале... То адзін
прыходзіў поначы ды ўсё ў вокны
зазіраў. І так ціхенька ў шыбку.
Шкрэб-шкрэб, шкрэб-шкрэб.

Суседка: — Звар'яецца можна.

Маці: — Цяпер відны чалавек.
І адна калечка ўсё Жэню верму-
там паіла. Ці, можа, мужык у яе
калека? Не помню! Нешта ж не
едзе доўга.

Суседка: — А, можа, зайшоў
да яе хто?

*У праёме дзвярэй на імгненне
ўзнікае Постаць афіцэра КДБ.*

Маці: — Хто ж перадтакою даро-
гаю без дай прычыны заходзіць?

*З веранды даносіцца голас
Крытыка.*

Крытык:

*Не абарві струну рукі,
Я не хачу расстацца.*

*Твае на Поўнач цяжкікі,
Мае на Запад мчацца.*

*І перапоўнены вагон
Наскрэзь чужой бяседай.*

*Ды аблачынкай ля акон —
Я за табой па следу,*

*Не прагані яе з чапа
Пайночнага світання.*

*Я толькі зараз пачала
Жыць у імя вяртання.*

*12. Перад сталом стаяць усе
госці. Грука далёкі гром. Увахо-
дзіць Хор.*

*Агульнае ўзрушэнне. Устышкі
бліскавіцы.*

Маці: — Кажэ: «Мамо, зна-
кома?» А я як глянула — і рукі
закалаціліся.

Суседка: — Ну што ты, Маня.
Такі ж красавы.

Маці: — Не, ты мне не кажы.
Сэрца не падманеш.

Ой, гэта ж яшчэ грыбы ў пліце!
Згарэл! (выбягае).

Суседка: — Людцы, едзе!

*Усе кідаюцца да дзвярэй. Аднак
рэзкі трэск прытыняе ўсіх. Убягае
Доктар.*

Доктар: — Медсястра срод
вас ёсць? Тэрмінова!

1-ая сяброўка: — Я крыху
працавала.

Доктар: — Мігам у палату.
Тры кубкі і не меней!

2-ая сяброўка: — Можна,
дапамагу?

Доктар: — Санітаркай. Кісла-
родную падушку не забудзьце.
Абедзьве знікаюць.

Паэт: — Доктар, вы нас пало-
хаеце.

Доктар: — Палохаюць звы-
чайна ворагі. А ні ў вас, ні ў яе
— ворагаў?..

Паэт: — Вядома, няма.

1-ая сяброўка: — (далёк) Сем-
наццаць хвілін, доктар!

2-ая сяброўка: — Жывая,
але...

Доктар: — Падключайце да
апаратуры.

*Уваходзяць Анёлы. Стано-
вяцца каля дзвярэй. Як нябесная
варты.*

Анёл чорны: — Ім найўна
падаецца, што ўсё рашаецца на
зямлі.

Анёл белы: — Яны не ведаюць
галоўнага... Якое бясконцае зма-
ганне ідзе за кожную геніяльную
душу.

Анёл чорны: — А таму адчу-
ваюць сябе вінаватымі.

Анёл белы: — А таму пачува-
юцца яшчэ такімі шчаслівымі.

Голас Дыктара: — Гаворыць
беларускае радзьце...

*Крытык кідаецца наперад. Уз-
нікае Постаць афіцэра КДБ.*

*Крытык падае, як ад моцнага
удару. З цяжкасцю падымаецца.*

Паэт: — Можна, кроў патрэб-
на?

Крытык: — Я люблю. Я ўсё
жыццё любіў яе толькі адну. Яна
адзіная.

Сэкстан: — Яна непаўторная!

Крытык: — (Паэту) А яна
ж цягнулася толькі да вас, да
майстроў!

Жывіце і любіце. Свой бера-
жыце дом.

...Як птушку у блакіце, мяне
намагаюць гром.

Паэт: — Не можа быць...Такое
не-магчыма.

Крытык: — Доктар! Вы ж уме-
еце рабіць любыя аперацыі.

Сэкстан: — У нас нават пера-
саджваюць сэрцы.

Крытык: — Вазьміце маё! У
нас адна група крыві...

У нас адно жыццё, чуеце? Ня-
хай будзе адно сэрца.

Паэт: — Яе дакументы ляжа-
ць... У Маскве! На зацвярджэнні.
Яе чакае такая пасада!

Доктар: — Ну вось! А вы жа-
це, не можа быць ворагаў...

Паэт: — Я вам загадваю, до-
ктар. Я — старшыня камісіі...

Доктар махае рукой. Уваходзя-
ць Сяброўкі.

2-ая сяброўка: — Яшчэ — во-
сем!

1-ая сяброўка: — Восем
хвілін...

Паэт: — Яна любіць усіх нас
і цяпер.

*Уваходзіць Маці з караваем
на ручніку. Рэзка адчыняюцца
дзверы.*

Маці: — Людонькі моі...

*Талеркі і бутэлькі са стала са
звонкам падаюць на падлогу.*

*Вечер зрывае фіранкі. На экран
праёму — Паэтка.*

Настаўнік: — Господи Серд-
цевидче! Се оставлю дом Твой
незатворен никому же...

Здалёку: — Добры дзень вам,
землякі, Сонейка-крылацейка...

Брат: — (убягаючы) Ды што
вы заладзілі? Там нехта памірае,
а мы...

А мы з загсу сястру чакаем!
Такою сястру! А ну... Раз!

Хор: — Чырво-о-о...

Брат: — Два!

Хор: — ...во-оная вішня (уз-
мах Брата рукою). З-пад кораня
выйшла...

Брат: — (узмах рукою). Тры!

Хор: — Адала ж мяне-е маці,
дзе я не прывык-ла...

Брат: — Хутчэй! Усім сустрэ-
каюць! Сястра ідзе...

*На сталае раптоўна ўспыхва-
юць свечкі. Анёлы падымаюць
крылы.*

*Нябёсы паволі фарбуюцца ў
барвянасьць.*

Цішыня.

21.09.2008; 12.01.2010.

ВЕРШЫ

ПАМІЖ НОЧЧУ І ДНЁМ

Мікола КАНАНОВІЧ

Прагнасьць

На даляглядзе — шэрань.
Паўзе пануры ранак.
На дрэвах чэзне зялёнь,
Пад дрэвамі — ападак.
А там, глядзіць, сівяя
Усё маразы накрываюць,
І больш не залатая
Лісты згніюць і згніюць.
Паўчас зімовай сюжэты
Нам будзе сніцца лета,

Як бегалі па лужах,
Скінуўшы шціблеты,
Як закаханым ранкам
Пасцель нам слабі травы,
Як кожны быў закаханам
І рыцарам адданым.
...Узімку успаміны
Вярэдзяць часта памяць
Вячэрняю гадзінай
Пад лютаўскую замяць.
Тады здаецца часам:
Не дакахаў сваёго ты!
Цяпер жа лавеласам
быць —
Лішнія турботы.
Калі ж астыне прагнасьць
Да кожнае спадніцы,
Якую не дагнаць ужо,
Якой не запяніцца?..
З пытаннем рытарычным
Пад коўдраю цяплоткай
Заснеш, як храм татычны
На вуліцы бязлюднай.

Вечар

Па белай паперы зімы
Блукалі нябачныя мы,
Пакуль, як той сон між пачвар,
Нас вечар знайшоў твар у твар.

Час

Час разважыць і час знайсці,
Час застацца і час пайсці...

Прамінуў залаты наш час
Паміж ноччу і днём,
між нас.

Пытанне

...Ёсць сям'я і праца ёсць —
Не стае каханьня!
Няма столы, а ёсць злосьць
На мязжы трывання.
Ёсць краіна, ды няма
Тут тваёй дзяржавы.
...Ці ва ўсім, чаго няма,
Вінаваты самі?

Перасяленне сялянкі

«...З наседжанай хаты сваёй,
З-за немачы цяжкай і злой,
З-за старасці, што разам з ёй —
Да дачкі цяпер шлях ляжыць мой.
Каб жа магла — не пайшла!
Каб жа магла — тут жыла!
Роднае ўсё тут, сваё,
Дзе жыццё прамінула маё,
Дзе маці памерла і муж,
А мне — недзе ў свет цяпер руш...»
Сялянка збірала дабро
У торбы, ў мякі і ў сукно,
І ўнукам казалі сваім,
Што рэчы спатрэбяцца й ім,
Спатрэбяцца рэчы, харчы,
Сякач, якім курам сячы
Яду ў сваім чыгунку,
І чайнік — нагрэць кіпятку.
Ліўся яе маналог
(Быццам бы мовіў сам Бог)
Пра тое, што ўсё ў жыцці
Павінна адбыцца й сыйсці.
...А потым — грузілі дабро,

Дзе рэчам — канца не відно!
Заставілі ўвесь грузавік
І калі яшчэ ў легкавік,
Але не ўзялі гарбузы
І многа якой драбязы.
...На дарожку сялянка слязу
Не ўтрымала, бы тую казу,
І кацілася ў бабы сляза,
Як жыццё — без вяртання назад.

Правадыр

Сваёй ідэяй хоча паланіць,
Прымусіць хоча бегчы за трамваем,
Які у невядомы бок ляціць,
Брынчыць, звінціць і дзынькае адчаем
Ад думкі, што з бильным жыццём парваў,
Што больш не будзе збрыднёных прытынкаў.
А будзе новы волны светлы край
Прыгожых словаў, думак і учынкаў?
...Куды ён кіліца і каго найперш
Сваёй ідэяй хоча ашчаслівіць? —
Адроз, сходу так не разбярыш.
І хочацца завершыць гэты верш,
Пайсці ў бар — і за свае з ім выціць.

Нябесная палучка

Дрыжэла ручка у руках
Лістом асеннім,
Твая душа ў нябёсах там
трымцела ценем.
Ён набліжаўся, залаты,
няўмольна строгі
Да тых, у каго і пенкаты
й прахоў замнога.
...Чысеццэ прыжэў, як у руках
дрыжэла ручка,
На ўсіх там незямных шляхах
была палучка.

▶ **ВОДГУК**

АДШУКАЦЬ РАЙНАВАГУ

Мікола СЯНКЕВІЧ

Выйшла з друку чарговая кніга паэзіі Лявона Валасюка «Знакі на валуне», у якую ўключаны прыдзірліва адабраныя творы з шасці папярэдніх зборнікаў, а таксама новыя вершы.

Найбольш выразна і паслядоўна праследжаецца аўтарам тэма дзяцінства. У некаторай ступені ён працягвае з чытачом гутарку, пачатую ў нядаўняй кнізе прозы «Сцежкі да сялібы», але цяперашнія верлібры — на тое яна і паэзія! — больш заглябленыя, роздумныя.

Новыя вершы (яны сабраны ў асобны раздзел «А да вясны так далёка...») — гэта ў значнай меры і новыя па форме творы. «Старэйшы брат», «Дзед», «Хвядора», «Народзіны»... Напэўна, так і трэба гаварыць пра родных людзей: разважаў, няспешна ўбарачу паветра, каб на выдыху яшчэ і яшчэ раз прызнацца ў пашане і любові.

Лявон Валасюк

*Ды толькі ўжо ніколі
Я не стану такім,
Якім быў старэйшы брат:
У мяне не было і не будзе
Малодшага брата.*

Быць «даўно старэйшым за старэйшага брата» — вялікая адказнасць перад яго памяццю і перад памяццю бацькоў. Трэба сказаць, што і «кароткія» вершы Лявона Валасюка нясуць важкі падтэкст.

*У яблыні адной
Дзве душы:
Да роднай
Прышчэплена суседская.*

Дзве душы ў яблыні... Як ужываюцца? Ніколі раней не задумваўся над гэтым. А яны ж, яблыні, кажуць знаўцы, абавязкова павіны быць прышчэпленыя.

Як і папярэднія зборнікі, «Знакі на валуне» атрымаўся «колерным». Тут уладарач колеруспамін, колер-настрой, колер-пачуццё...

*Ад палітры старой
Каларова пахі,
Зранку дзіўныя птахі
Заляцелі ў пакой.*

«Дзіўным птахам» добра ў суседстве з «яблыкам, мыгтым у дажджы», які раніцай прынесла любячая жанчына. Каларовыя пахі палітры, водар — напэўна, таксама каларовы — крамянага яблыка... А ўсё разам — «святлочыны», запамінальныя верш пра светлае пачуццё кахання.

Нельга сказаць, што колераў у Валасюка-паэта зашмат. У інша-

га немастака «благіту», «барваў» ды «золата» куды болей. Аднак прафесійна спалучыць фарбы не толькі на палатне, але і ў вершы здольны ў першую чаргу паэт-мастак. Заўважым, што асноўных колераў усяго некалькі: белы, жоўты, у меншай ступені чорны і зялёны — колеры снегу, сонца, раллі і травы. Белы — у першую чаргу. Ён сукалоўвае, настройвае на роздум, прыцягвае, як неканруты ліст добрай паперы: «белы-белы, асляпляльна белы ранішні снег», «белае наваколле кліча да сябе», «немагчыма цішыня белага снегу на могілках», «белы вулей чаромхі», «вітаюць белізнай снігоў рамонкі», спыняе ўвагу льянная фіранка на акне, якая «адхілена белай змаркай»...

У добрым суладдзі з гэтай чысцінёй — колер сонца: «жоўтыя кветкі маленства», «жоўтыя мары вясны», жоўта-залатая вясеньская паліяна, «маленькі жоўтыя сонейкі лотаці»... І нават кошка на стале — жоўта-рыжае сонца.

Але не ўсё так святлочына на белым свеце: «чорныя гусі ляцяць і ляцяць над намі ў вырай» — гэта пра чарнобыльскую бяду. Схіляюць да суперажвання «чорныя» радкі верша, прысвечанага памяці сябра. Чытаю пра тое, як «цячэ ручэй змярцвелы вадзь» — і робіцца вусцішна: затхлае, нежывое рухаецца.

З кожным чарговым зборнікам набывае вагу паэтычная метафара Ляніда Валасюка, усё больш звяртае на сябе ўвагу незацэртае параўнанне.

*Праляцела лета —
Бліскавічны стрыж.
Ціха легла восень
Ручніком на крысе.*

Часам намаляваць запамінальны вобраз дапамагае Лявону гукапіс. «Аббіты абцасам бацькоўскі парог» — і чуецца, як у сенах нехта абівае снег, перш чым прынесці з сабой у хату пах марозага паветра. Ці воль яшчэ — скрыгата па даху пакарабачанага мокрага ліста бляхі ў абязплодзелай вёсцы: «Вада // Тржавая ляцца, // Трава // Тржавая дрыжыць»...

Удалай бацьчыца назва зборніка — «Знакі на валуне». Замшэлы валун, плячо волата — адзін з тых вобразаў, да якіх аўтар звяртаецца найбольш часта. Шэра-сіні камень — вартаўнік поля, жыта, суразмоўца калоса, якое да яго нахілілася (верш «Калоссе»). Яго, «цярплівага і летуценнага», і ў той жа час крылатлага — «Сярод дамоў // Цень ходзіць, маўчыць... // Сярод лістоты // Камень // Крылом тырчыць... — добра згадаць у самоце, калі за акном нудзіць вецер ды непагадзь.

Жадаю новай кнігі Лявона Валасюка ўдмулітых і ўдзячных чытачоў.

▶ **ГУТАРКА**

Пэр Андэш Тудаль: «БЕЛАРУСЬ ДЛЯ МЯНЕ БЫЛА ВЕЛЬМІ ТАЯМНІЧАЙ КРАІНАЙ»

У Нарвегіі выйшла кніга «Праклён над раўнінным краем» — зборнік эса пра Беларусь. З яе аўтарам, Пэрам Андэшам Тудалем (Per Anders Totd), пагутарыў Ян Максімук («Радзіе Свабода»). «В» лічыць важным пазнаёміць з размовай і сваіх чытачоў.

Ян Максімук: — Як вам прыйшла ідэя напісаць кніжку пра Беларусь?

Пэр Андэш Тудаль: — Хутчэй за ўсё — ад цікаўнасці. Калі я пачаў працаваць над гэтым праектам, я не ведаў зашмат пра Беларусь. Беларусь была для мяне вельмі таямнічай краінай, таму што яна паводзіла сябе вельмі адрозна ад іншых усходнеўрапейскіх краінаў, часта працягваючы камуністычныя палыходы савецкага часу. Таму я вырашыў даследаваць гэтую краіну, каб наталіць маю ўласную цікаўнасць. Мне таксама захацелася данесці крыху інфармацыі пра гэту малавядомую краіну маім нарвежскім суродзічам.

— Як даўно прыйшла вам у галаву гэтая ідэя?

— Упершыню — у 2005 годзе. Тады я пачаў чытаць пра Беларусь. У мяне быў адзін вялікі клопат — я не ведаю расійскай мовы, а таму я меў праблемы з крыніцамі. Ёсць некалькі кніжак на шведскай мове, Дэйвід Марплз напісаў дзве кніжкі пра Беларусь па-ангельску, але наогул няма зашмат рэчаў пра Беларусь на захаднеўрапейскіх мовах. У рамках майго даследавання праекта я паехаў у Мінск, каб

падвучыцца расійскай мове, але я падвучыўся яе не да такой ступені, каб яна стала майёй рабочай. Таму я абспраўся перад усім на заходняй крыніцы.

— Колькі разоў вы былі ў Беларусі?

— Тры разы. Два месяцы я вучыўся мове ў Дзяржаўным лінгвістычным універсітэце ў Мінску. А потым быў у Беларусі яшчэ два разы па месяцах, падарожнічаючы па краіне.

— Ці можаце назваць некалькі канкрэтных тэмаў, якія закранаюцца ў вашай кніжцы?

— Мая кніжка — гэта зборнік эса. Я закранаў тэмы з гісторыі, палітыкі, культуры, пісаў нават пра прыроду. Бо беларуская прырода — гэта і замкнутая чарнобыльская зона, і першабытны лес Беларэжскай пушчы, якога няма ні ў якім іншым месцы кантынента.

— А што з гістарычных тэмаў вы закралі?

— Тама, якая цікавіла мяне найбольш — гэта наогул вельмі слабая нацыянальная свядомасць беларусаў. Калі мы паглядзім на іншыя краіны ў Еўропе, дык убачым, што там нацыянальная ідэя рэалізавалася даволі паспяхова. І гэта падаецца нам нечым натуральным. А ў Беларусі нацыянальная ідэя амаль заўсёды была вельмі слабая. Для мяне было надзвычай павучальна прыглядзецца да чыннікаў, якія мелі беларускую нацыянальную ідэю рабілі бяспільнай.

— Што, па-вашаму, было галоўнай прычынай таго, што беларуская нацыянальная ідэя была заўсёды такая слабая і

бездапаможная? Гэта суседзі вінаватыя, ці нешта іншае?

— Я думаю, што адна з самых істотных праблемаў — адсутнасць выразна асобнай мовы... Гэта значыць, беларуская мова з'яўляецца асобнай мовай, але па-моўму — яна блізка да расійскай... Калі параўнаць беларускую мову, напрыклад, з літоўскай... Літоўская — зусім непадобная на расійскую. Калі мова надзвычай адрозная, лгчэй адасобіцца ад суседзяў, у гэтым выпадку — ад расійскай звышдзяржавы.

— А як тады вы вытлумачыце сітуацыю, у якой адна з нацыянальных моваў Нарвегіі — bokmal, або дацка-нарвежская — вельмі-вельмі падобная на дацкую, але самі нарвежцы ні ў якім разе не адчуваюць сябе датчанамі, а маюць выразна акрэсленую нарвежскую нацыянальную ідэнтычнасць?

— Людзі з Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, з якімі я гутарыў у Беларусі, таксама закралі гэтае моўнае пытанне, якое вы задалі, і рабілі параўнанні паміж дацка-нарвежскай і беларуска-расійскай моўнымі сітуацыямі. Я скажу, што Нарвегія ў гісторыі была незалежным дзяржаўным утварэннем значна даўжэйшым час, чым Беларусь. Беларусі так не пашанцавала — яна ўвесь час была часткай нейкай значна большай дзяржаўнай структуры. Беларусь ніколі не была самастойнай ажно да 1991 года, калі не лічыць кароткага перыяду пасля Першай сусветнай вайны.

— «Праклён над раўнінным краем», відаць, першая кніга пра Беларусь, якую напісаў

нарвежскі аўтар і якую выдалі ў Нарвегіі. Як яе ўспрынялі чытачы і аглядальнікі? Ці былі рэцэнзіі на яе? І якія — прыхільныя ці не?

— Я быў вельмі прыемна здзіўлены цікаўнасцю, якую мая кніга выклікала ў нарвежскіх СМІ. Да гэтага часу ёй было прысвечана 12 рэцэнзій і аглядаў, а мяне ўжо некалькі разоў запрашалі на нацыянальнае радыё... Рэцэнзіі былі надзвычай прыхільныя, з чаго я вельмі пешуся.

— Я не магу ўстрымацца, каб не задаць вам яшчэ такое

пытанне. Вы напісалі кніжку на нованарвежскай мове (nynorsk), якой, скажам так, людзі ў Нарвегіі карыстаюцца не вельмі ахвотна. Ці не думаеце, што гэтакім чынам вы абмежавалі патэнцыйнае кола чытачоў у параўнанні з сітуацыяй, калі б кніга выйшла на дацка-нарвежскай мове? Інакш кажучы, ці нарвежцы ахвотна чытаюць па-нованарвежску?

— Я сказаў бы, што адукаваныя людзі ў Нарвегіі не маюць ніякіх праблемаў з чытаннем па-нованарвежску. Абедзве нарвежскія мовы — bokmal і nynorsk — вельмі падобныя адна да адной. Прадзвіжыцца да нованарвежскай мовы існуе перш за ўсё сярод людзей, якія наогул не чытаюць ніякіх кніг. Так што нованарвежская мова — гэта не перашкода для адукаваных чытачоў...

3 рэцэнзіі на кнігу «Праклён над раўнінным краем»

Тар'ей Шырбэк (Tarjei Skirbekk):

«Праклён над раўнінным краем» — Гісторыі з Беларусі з'яўляецца ягоным дэбютам у ролі пісьменніка-дакументаліста. Дэбют атрымаўся бліскучы. Аўтар пачынае свой расповед пра Беларусь з лютага 2007 года. Ён прыязджае ў Мінск на два месяцы. Але яму спатрэбіцца больш чым адзін побіт і больш чым два месяцы. Выразна адчуваецца, што Тудаль прыехаў у гэтую краіну, каб добра спазнаць яе людзей, культуру, гісторыю. І яму ўдаецца захапіць чытача падарожжам праз сэннішны дзень і недалёкае мінулае гэтай краіны. Праз свае вандруўкі, сустрэчы і роздумы Тудаль паказвае гісторыю краіны непасрэдна і жыва. (...)

Кніга складаецца з 26 раздзелаў, якія датычаць розных тэмаў. Але ў кнізе усё звязана з агульнай пльмно апаваданнем. Аўтар піша пра свае сустрэчы з мясцовай бюракратыяй, з замежнымі алфонсамі і мясцовымі аматарами прозы Гамсуна. Ён апісвае моўныя праблемы, якія існуюць на сутыку расійскай і беларускай моваў. І ён апісвае краіну, у якой большасць маладых людзей жадае выехаць за мяжу. Ды піша таксама пра маладых людзей, якія хочучь застацца і вераць ў будучыню сваёй краіны.

Тудаль дае чытачу ўяўленне пра архітэктару краіны, яе помнікі і гераізм падчас вайны. Тудаль наведвае лясныя масівы, у якіх Сталін забудуў тысячы беларусаў, а нацысты знішчылі тысячы габрэў. Ён распавядае пра беларусаў, якія працавалі на нацысцкую Нямеччыну падчас вайны, а пасля вайны пазбеглі крымінальнага пераследу, пайшоўшы працаваць на заходняй выведкі. Ён таксама распавядае пра Беларусь, якая была амаль зусім разбураная падчас Другой сусветнай вайны і страціла амаль траціну свайго насельніцтва...

▶ ЛЕКТОРЫЙ

ПРА ГОДНАСЦЬ І СОРАМ У КУЛЬТУРЫ

Аляксей ПАГУЛЯ

З надыходам Новага часу ў сферы духоўнай жыццядзейнасці наемціліся дзве процілеглыя тэндэнцыі, абумоўленыя пашырэннем культурнай прасторы.

Здзейсненае М.Капернікам адкрыццё геліяцэнтрычнай сістэмы абудзіла ў чалавеку патрэбу самасцвярджэння ў сусвеце. Еўрапейскі Рэнесанс стаў пачаткам усведамлення асобай свайго стваральнага патэнцыялу — якасціў крэатара, якія раней цалкам перадаваліся вышэйшым сілам. Усведамленне свайго становішча ў сусвеце было адначасова пачаткам новага этапу пазнання чалавекам самога слабе ў якасці энтузіяста. Перакананы прыхільнік М.Каперніка, Дж.Бруна сцвярджаў ілюю адзінаства неба і зямлі. Прыроду ён тлумачыў як «Бога ў рэчах» — як тоесную з Богам. Любоў да бясконца складзе сутнасць этычнага вучэння Дж.Бруна. Заснаваная на пайднанні рацыяналізму і энтузіязму этыка патрабавала ад чалавека павышанай актыўнасці і адпавядальнасці паводлін у новай культурнай прасторы. Дж.Пантана у трактаце «Уладар» (1520) стварыў новую мадэль кіраўніка — альтэрнатыву ўладару-тырану. Італьянскі мысліцель меў на ўвазе энтузіязіста сацыяльнай творчасці. Аднак спектакль спалення 17 лютага 1600 г. Дж.Бруна з удзедам дзесяці тысяч «святых» гледачоў моцна абніўлі еўрапейскаму энтузіязму крылы. Энтузіязм быў пастаўлены пад кантроль канфамісцкай развагі. Гэтым самым адкрыўся шлях для канцэпцыяў, вызваленых ад нормаў грамадзянскага гуманізму. У святле агнёў святой інквізіцыі больш надзейным паказваўся шлях макіявізму. Н.Макіявелі ў сваім трактаце «Уладар» выходзіў з прынцыпаў найноўшай філасофіі жыцця за трыста з лішнім гадоў да яе вербальнага афармлення Фрыдрыхам Нішцэ. Н.Макіявелі прапанаваў мадэль кіраўніка, далёкага ад безгаласнага энтузіязму. За ўзор быў узяты гібрід ільва і лісіцы, прынцыпова іншы ў параўнанні з высакародным гібрідам чалавека і каня ў Антычнасці — добрым кентаўрам Хіронам, які па сваім узроўні і падабенстве выхававу высакароднага Ахіла, першапачатковую мадэль героя еўрапейскай рыцарскай утопіі. Макіявелі патрабававу ад кіраўніка ўмення прыкрыць сваю натуру — «быць вялікім ашуканцам і хлусам». У Італіі падчас крызісу высокага Рэнесансу ўжо была спрыяльна глеба для апалогіі новага, іммаральнага «героя» задоўга да з'яўлення ніцшанскай мадэлі звышчалавека, вызваленага ад усюго «чалавечага, праз меру чалавечага».

Праву ўсёй сваёй непадобнасці такія ідэалагічныя плыні, як

ніцшанская «філасофія жыцця», марксізм і ранні фрэйдзізм у XX ст. сыйшліся на сцвярджанні і апаруданні табуіраванага культурай цыннізму. Стаўка была зробленая на спустошаную, звездзеную да ўзроўню недачалавека «няшчасную свядомасць» (Гегель). На справе ж была здзейснена філасофская «редукцыя»: псіхічная прастора вычышчалася ад патрэбы пошукаў сэнсу, энтузіязму, бога дзеля запавнення не цыннізмам.

Экстрэмніскі авангардызм з яго непамернымі прэтэнзіямі на манапольнае панаванне ў культурнай прасторы XX-га ст. гнасеалагічна звязаны з філасофіяй татальнага нігілізму. Аднак ён не змог адшукаць ды і не шукаў шляхоў да пайднання інтэлекту і інтуіцыі. Больш за тое: нігілізм без берагоў разбурыў створаную ідэалагіям філасофска-эстэтычную лабараторыю «чыстага» розуму і «чыстага» мастацтва. Гэтым самым нігілізм, незалежна ад яго чорнай, карычневай ці чырвонай афарбоўкі, перакрасліваў магчымасць спалучэння рэаліў эпохі з першапачатковым сэнсам быцця, перакрасліваў анталогію, редуцыраваў усё «разумнае» і «спраўднае» да брутальнасці. У Першым маніфесте сюррэалізму ў 1924 г. з'явіўся шырока вядомы сёння пасаж: «Самы просты сюррэалістычны акт заключачаецца ў тым, каб выйсці на вуліцу і страляць наўгад у натоўп, пакуль хопіць сілы». «Кастетом міру кроіцца в череп» — «ваше слово, товарищ маузер» — ключавыя заклікі расійскіх футурыстаў на пачатку іхняй капітуляцыйнай пайдні чырвонага Крамля. Вызвалены філасофіяй нігілізму ад усюго «чалавечага, праз меру чалавечага», «падпалены чалавек» рускага класічнага рамана станаўіўся энтузіязтам «рэвалюцыйнага» разбурання.

За вызваленнем ад «чалавечага, праз меру чалавечага» прыйшоў жаданне вызваліць творчасць ад рэальнасці. Яно закончылася правалам у нішто. Пра яго пагрозу ў свой час напамінаў Гегель. Нішто з пункту гледжання абсалютнага суб'екта — гэта тое, што ўжо ці нічо не ёсць «разумнае» і «спраўднае», што стаіць па-за працэсам станаўлення і павінна быць пераадолена.

«Філасофія жыцця» і матэрыялізм XX-га ст. адмовіліся ад катэгорыі «нішто» тады, калі ўзнікла ў ім патрэба дзеля канцоўнаснай ацэнкі чалавечага быцця і небыцця. Белы, чорны і чырвоны супраматызм К.Малевіча стаў папярэдкам пра рух чырвонай конніцы ў нікуды, пра будаўніцтва чырвонага дома без вакоп і дзвярэй паміж небам і зямлёй, у нідзе, па-за культурнай прастору, прыдатнага хіба што для выкарыстання ў якасці турмы. Чорны квадрат на чорным фоне, раўнацэнны беламу квадрату на белым фоне, стаў адначасова і ілюстрацыйнай вынікаў творчын новага свету па-за рэальным светам. Абстракцыянізм К.Малевіча — гэта папярэджанне аб пагрозе чорнага, белага, чырвонага і карычневага нішто. К.Малевіч у сваёй творчасці выступае перш за ўсё як філосаф, які мысліць сімвалам светлапеню і колераў і папярэджвае аб пагрозе экстрэмніскага абстракцыянізму. Паўфігуры з паўгалоўмі на яго палотнах 20-х — пачатку 30-х гг. тыпалагічна блізкія да мутантаў з беларускага фальклору, сярод якіх вылучаецца аднабока цар Пастаянец, складзены з паўгалавы, аднаго пляча, адной рукі і адной нагі. Сам К.Малевіч паспеў праіцца толькі палова свайго пошуквага шляху. Другая палова толькі пачыналася са звароту да фальклорнага манументалізму і дызайну — творчын культурнай прасторы з улікам касмічных вынікаў цывілізацарскай дзейнасці чалавека. На гэтым напрамку ў Беларусь, аднак мелі куды больш плённыя вынікі і лірычны герой паэзіі М.Багдановіча, і зямляне вандрунага мастака Я.Драждовіча: сваё падарожжа ў сініх прасторах халоднага космасу яны пачалі з Кнігай-сімвалам святла і цяпла з «роднага кута». Беларускі мадэрнізм як у народнай, так і ў індывідуальнай творчасці звалючынаваў у напрамку насычэння традыцыйнай формы актуальным сацыялагічным зместам.

Кайф абсалютнай асацыяльнасці ў мастацтве заканамерна закончыўся стратай пошукавай функцыі і банальным эпітажам. У карціне «Мужчына і жанчына перад кучай эксcrementаў» (1835)

Хаана Міро і «Партрэт двух аголеных» (1936) Стэнлі Спансэра ёсць своеасабліва пластыка, а яныма пафасу жыццятварэння. Хваравітая засяроджанасць на эксcrementах і органах вызвалення ў падобных рэчах суправаджаецца разбураннем двух першапачатковых эстэтычных канонаў — смехаваго і трагедыянага.

Натуралізм 30-х гадоў адышоў далёка ад пазнаваўчай традыцыі Э.Зяля. Пагроза разбурання семантыкі сімвала-пазнаваўчага комплексу застаецца рэальнай і сёння. У Беларусі таксама можна сустрэцца з наскокамі новых «тэарэтыкаў» на нібыта празмернасці сацыялагічнай інфармацыі ў нацыянальнай культуры.

Імперская ідэалогія звышдзяржаў не адразу ацаніла паслугу, якую ёй прапанаваў экстрэмніскі нігілізм з яго стаўкай на апалогію цыннізму. З разбураннем класічнай этычнай і эстэтычнай парадыхмы культура «вызваліецца» ад нарматыўна-рэгуляцыйнай функцыі — і знікае патрэба ў місіянерах і культуртэрагах. Звышдзяржавы цяпер могуць рабіць стаўку на «тутойшага» — «нашага сукінага сына», а будаўніцтва храмаў можна паспяхова спалучаць з гастрольным нашэсцем чужога эстраднага «блатняка». Можна ў інтарэсах каланізацыі выкарыстаць яшчэ больш эфектыўны сродак разбурання культурнай прасторы: звышсучасную тэорыю глабалізацыі. Валодаючы сучаснымі сродкамі сувязі, камакратыя мала дбае пра глабальны агульначалавечы інтарэс — на першым плане застаюцца інтарэсы, зразумела, бізнесовыя. У такой сітуацыі ўзрастае роля і адказнасць нацыянальна-тэрытарыяльнай дзяржавы за захаванне і зберажэнне нацыянальна-культурнай прасторы, культурнай памяці этнасу. Развіццё лепшых лакальных традыцый становіцца прывірытэтным клопатам нацыянальна-тэрытарыяльнай дзяржавы, умовай яе існавання.

Аднак жа так бывае не заўсёды. Пасля распаду савецкай імперыі яе прыхільнікі перажываюць нацягальню па страчанай антыўтопіі. Такая сацыяльная праслойка ёсць не толькі ў метраполіях, але і ў былых калоніях. Чэслаў Мілаш у кнізе «Скуты розум» (1951) разгледзеў характэрную для хворай на імперскі сіндром псіхікі інстытуцую Кетман. Ён абавіраўся на кнігу французскага амбасадара ў 1861-63 гг. у Персіі Габіно «Рэлігія і філасофія ў Цэнтральнай Азіі». Габіно заўважыў, што з'ява, якая мае назву Кетман, ёсць прадукт дэфармацыі псіхікі татальным актэрствам, прыстасавальніцтвам, корудствам.

На беларускай культурнай прасторы за апошнія дзесяце гадоў складалася асабліва небяспечная, янычарская форма нацыянальна-кэтамана. Яна дапаўняе прапанаваную Ч.Мілашам табліцу абесчалавечаных элементаў. У беларускай культуры яна ўвасоблена ў вобразах вялікай экспрэсіўнай

сілы: аднабокага цара Пастаянца, Найяснейша кароны, Зносака, Жалезнага звера, Свінячага маманта. Гэтае адгалінаванне этнасу Купала характарызаваў як «пароду ронегатаў і дагенератаў». Іх бліжэйшы радавод — беларускі бэстыярый у народнай казцы, плойма перараджэнцаў узору пасля 1864 г. з твораў Э.Ажэска, Ядвігіна Ш. і Ф.Багушэвіча. Іхня стыхія — неакросленасць маральных прынцыпаў, бездзяржаўнае існаванне этнасу, калектыўная ўласнасць.

У творах беларускага празаіка Васіля Быкава («Воўчая зграя», «Знак бяды», «Ваўчыная яма») гучыць перацяжка аб пагрозе паўзучай сацыяльнай катастрофы. Яе рыхтуюць не толькі хіжыя ваўкі, але і арганізаваныя пашукі. Пагрозе пераўтварэння культурнай прасторы ў радыёактыўны сметнік павінны быць проціпастаўлены розум і воля да жыцця сумарнага суб'екта культуры. Адною з прычын другой снэй ролі краін Сярэдняй і Усходняй Еўропы ў геапалітыцы апошніх стагоддзяў з'яўляецца недаацэнка палітычнымі лідэрамі глыбінных «пластоў народнай жыццязольнасці» (К.Чорны), закладзеных у культурах з моцным пласмом кроўнасваёй традыцыі...

Філасофскае асноваванне ўласнага крэатыўнага патэнцыялу сёння можна разглядаць як актуальнейшую праблему самавызначэння калектыўнага суб'екта культуры Сярэдняга і Усходняга рэгіёна Еўропы. У псіхалагічным плане гэта ёсць задача пераадолення ганебнага кетманскага стану, вяртанне да чалавечай годнасці. Свядомы і мэтанакіравана да вырашэння гэтай задачы ставіліся дзеячы адраджэнскага кірунку. Чалавечая і грамадзянская ганьба і годнасць, індывідуальны і нацыянальны сорам — гэтыя матывы ў творчасці Я.Купалы гучаць гэтак жа напружана, як і матывы тугі па Айчыне ў польскіх рамантыкаў...

Выкарыстанне традыцыйных спосабоў тыпізацыі — па аналогіі, прыёмы аллюзіі і алегарызму — у Новым часе дало выдатны плён і сфарміравала духоўную імунную сістэму суб'екта. Жыццёўніцкае культуры Цэнтральна-Усходняга Еўрапейскага рэгіёна была пацверджана неадраозна на працягу стагоддзяў. Перамога Альгерда ў 1364 годзе на Сініх Водах, вызваленне Кіева, перамога пад Грунвальдам у 1410 годзе, пад Смаленскам у 1514 годзе, спыненая Янам Сабежскім у другой палове XVII ст. турчакская агрэсія маюць значэнне для гісторыі ўсёй еўрапейскай культуры. Так у змаганні ствараліся ўмовы для талерантнага развіцця.

Адраджэнская культура другой паловы XIX—XX стст. не спалохалася выкліку, кінутага філасофіяй нігілізму. Яна сама ўзбагаціла сусветную грамадскую думку новым бачаннем рэаліснасці. На чалавечай дарозе крэйзінага XX-га ст. яна адкрыла глыбінныя рэсурсы духу ў абліччы звычайнага чалавека, у яго «наіўнай» далучанасці да стваральнага патэнцыялу ўніверсума. Абраны ёю шлях меў на мяце не толькі альтэрнатыўнае спустошаную цынню, але і гартаванне мужанасці. Менавіта на гэтым напрамку сфарміраваўся польскі катастарфізм і беларускі «крытычны аптымізм» — ядро суроўага рэалізму ў сучаснай культуры, сінтэз творчага пошуку і эксперымента на працягу больш чым стагадовага шляху.

23 (15)

КНИГАЗБОР

▶ РЭЦЭНЗІЯ

ДРУК — АСНОВА ДУХОЎНАСЦІ

(ПРА КНІГУ ЮРЫЯ ГАРБІНСКАГА «БЕЛАРУСКІ РЭЛІГІЙНЫ ДРУК НА ЗАХАДЗЕ»)

Банкарэм НІКІФАРОВІЧ (Чыкага)

Кніга вядомага гісторыка і даследчыка Юрыя Гарбінскага «Беларускі рэлігійны рух на Захадзе» з першых старонак прыцягвае ўвагу шырокім маштабным падыходам аўтара да абранай тэмы, значна шырэйшым, чымсьці гэта абвешчана ў назове выдання.

У выказванні Зоры Кіпель, пададзеным як эпіграф да ўсяго даследавання, гучыць думка аб тым, што беларускі друк на эміграцыі — гэта частка радзімы, частка ўсёй Беларусі, «якую эміграцыя прадстаўляла... ў сусветы з іншымі дзяржавамі й народамі». Ва ўступе да кнігі падкрэсліваецца, што крах савецкай імперыі ў канцы 90-х гадоў мінулага стагоддзя выклікаў шырокае цікавасць да беларускай эміграцыі, да яе гісторыі і да яе друку. Сабраныя ў раздзеле выдання даведчыны, гістарычныя, аналітычныя, статыстычныя ды іншыя матэрыялы пераканаўча адлюстроўваюць значэнне беларускай прэсы на Захадзе ў захаванні нацыянальна-духоўнасці, паказваюць яе ролю «лучніка між людзьмі», ахоўніка супроць асіміляцыйных працэсаў, ахоўніка роднай мовы, звычайна, веравызнанняў, нацыянальнага самапацучыя.

Аўтар прааналізаваў амаль ці не ўсе літаратурныя крыніцы па тэме, прагледзеў і выкарыстаў безліч архіўных матэрыялаў, у тым ліку і тых, што захоўваюцца ў прыватных зборах, запісаў гутаркі з многімі асобамі, якія мелі дачыненне да таго, што выдавалася на эміграцыі. Перад чытачом паўстаюць не толькі звесткі аб шматлікіх друкаваных выданнях, але і згадкі пра цікавыя падзеі з гісторыі жыцця нашых беларусаў у краінах, дзе яны апынуліся ў розныя часы. Унікае ўражанне, што мы чытаем старонкі гісторыі нашай эміграцыі і асэнсоўваем уволу яе значэнне ў нацыянальнай гісторыі беларусаў.

Першы раздзел кнігі прысвечаны самым розным аспектам стану вывучэння гэтай праблемы.

Узгадваюцца першыя цікавыя даследаванні пра беларускую замежную прэсу; сярод іх, напрыклад такія, як «На чыстым аркушы, або рэдкі феномен рукапіснага друку» Антона Адамовіча (Мюнхэн, 1947), або «Кароткі начырк да гісторыі беларускага часапісменства» (Нямеччына, 1950).

Пасля Другой сусветнай вайны вельмі многа беларусаў апынулася ў Нямеччыне, і там беларуская журналістыка пачыналася з рукапіснага і рататарнага друку — іншыя магчымасці з'явіліся не адразу. Беларускія артыкулы з'яўляліся ў той час і ў іншымі краінах — гішпанскіх, украінскіх ды іншых. А потым пачалі выходзіць самаітыя друкаваныя беларускія часопісы: «Пагоня», «Шляхам Жыцця», «Крывіці Сьвета», «Беларускі Царкоўны Голас», «Беларус на Чужыне» ды іншыя. Юры Гарбінскі ў гэтым і ў наступных раздзелах падрабязна расказвае пра многія падзеі ў беларускім замежным друку. Трапіна і дакладна палемізуе аўтар з негатыўнымі ацэнкамі беларускіх эміграцыйных публікацый, што з'яўляліся на радзіме ў той час і пазней. Згадана палеміка і сёння не страціла сваёй актуальнасці.

Уражваюць і сабраныя дакладныя звесткі і прыклады пра беларускі друк у першыя паваяенныя гады і пазней, а таксама прыведзеныя ўзоры ўліку і статыстыкі з таго часу, напрыклад, звесткі аб беларускай прэсе на эміграцыі ў шасці краінах, надрукаваныя ў часопісе «Божым Шляхам» (№ 1(28), Парыж, 1950 г.). Трэба ўвогуле адзначыць шырокае выкарыстанне Юрыем Гарбінскім звестак з самых розных бібліяграфічных выданняў, цытаванне і спасылкі на працы шэрагу выдатных даследчыкаў у галіне беларускай бібліяграфіі, такіх як М.Панькоў, Зора і Вітаўт Кіпель, Ч.Будзька, Ю.Віцьбіч, Я.Запруднік, В.Тумаш, пазней — Л.Юрвіч ды многія іншыя.

Наступны раздзел кнігі прысвечаны агульнаму шырокаму разгляду беларускага перыядычнага друку на Захадзе. Найперш даследуецца яго тэматыка, шляхі і спецыфіка яго развіцця, профілі выданняў, іх перыядычнасць. Звяртаецца ўвага на многія цяжкасці арганізацыі друку пасля выезду беларусаў у 50-я гады з Нямеччыны ў розныя краіны. Аўтар падкрэслівае, што разгляд усёй перыядыкі беларускага дыяспары на Захадзе асабліва неабходны як зварот да кантэксту, у якім функцыянавалі непасрэдна рэлігійныя выданні. Таму, магчыма, і атрымалася пад, што кніга, прысвечаная (як падкрэслена ў загаловку) рэлігійнаму друку, распаўядае ўвогуле ад усіх беларускіх перыядычных выданнях дыяспары. І ад гэтага толькі ўзрастае цікавасць да кнігі Юрыя Гарбінскага і, наогул, яе даведчана-пазнавальнае значэнне.

Аўтар спасылкаецца на шэраг вельмі цікавых дакументаў таго часу, многія з іх цытуе. Уражвае,

напрыклад, запіс справядачы з пасяджэння пленума Беларускай Цэнтральнай Рады ў Берліне 4 снежня 1944 года. Праблемы беларускай прэсы ўжо тады разглядаліся неадрыўна ад усіх праблемаў жыцця эмігрантаў. Толькі ў Нямеччыне за некалькі паваяенных гадоў зафіксавана 120 (!) назоваў беларускіх выданняў. Потым беларуская прэса пачала з'яўляцца ў іншых краінах: Аўстрыі, Бельгіі, Францыі, Вялікабрытаніі, Гішпаніі, Ватыкане, Італіі, Канадзе, Аргентыне, Аўстраліі і, вядома, у Злучаных Штатах Амерыкі. Прыводзяцца некаторыя вельмі паказальныя статыстычныя звесткі: у 1945 — 2005 гадах беларуская дыяспара выдавала 361 беларускамоўны перыядык і ўдзельнічала ў выпуску 65 іншымі моўнымі друкаў, агульная колькасць нумароў складала больш за 7300.

У кнізе прасочваюцца працэсы ўзнікнення многіх выданняў, расказваецца аб іх стваральніках і выдаўцах, гаворыцца аб шматлікіх арганізацыйных і прафесійных цяжкасцях гэтай справы. Юры Гарбінскі пераканаўча паказвае, што ўзнікненне нашай эміграцыйнай прэсы непасрэдна звязана з дзейнасцю шэрагу грамадскіх і рэлігійных арганізацый. Прыемна было, між іншым, даведацца, што ў Чыкага ўжо ў кастрычніку 1926 года пачала выходзіць газета «Беларуская Трыбуна». А ўвогуле ў ЗША ў 1948 — 2005 гадах друкаваліся 123 беларускія выданні. Сучасным чытачам будзе цікава і лічыць, што сведчаць пра іх тэматычна-функцыянальную разнастайнасць: грамадска-палітычныя — 56, рэлігійныя — 28, навукова-прафесійныя — 14, моладзевы-скаўцкія — 12, літаратурна-грамадскія — 9, вайскова-ветэранскія — 3, гумарыстычна-сатырычныя — 1. Акрамя газет і часопісаў выдаваліся і іншыя друкаваныя формы: біюлеты, камунікаты, абмежкі (інфармацыя і важныя звесткі), календары, паштоўкі... Прыводзяцца ў кнізе і шматлікія імёны тых асобаў, хто браў актыўны ўдзел у такой патрэбнай і

Наступны раздзел прысвечаны непасрэдна беларускай рэлігійнай перыядыцы, шляхам і параметрам яе развіцця. Мы даведваемся, што яна пачыналася ў 1913—1920 гадах асобнымі каталіцкімі выданнямі, а ў міжваенны перыяд у Другой Рэчы Паспалітай выходзіла 13 беларускіх перыядыкаў. Асобныя нешматлікія богаслужбовыя і царкоўна-нармацыйныя друкі з'явіліся падчас нямецкай акупацыі ў гады Другой сусветнай вайны. Прыводзяцца вельмі паказальныя звесткі і аб тым, што ў падсавецкай Беларусі ў 1920—1941 і 1944—1988 гадах легальна не выйшла ніводнага беларускамоўнага царкоўнага выдання.

Менавіта на эміграцыі пачала актыўна развівацца справа друкавання рэлігійных перыядычных выданняў. Аўтар прыводзіць пераканаўчыя звесткі па розных краінах, дзе была і ёсць наша дыяспара. Зноў пераканваюць лічыбы статыстыкі: у 1946—2005 гадах нашымі эмігрантамі на Захадзе выдаваліся 78 рэлігійных перыядык і календары: 68 — беларускамоўных і 10 — англамоўных. А прапорцыі з улікам канфесійнай прыналежнасці выглядаюць так: праваслаўную прэсу і календары прадстаўляюць 34 выданні, каталіцкія — 21, пратэстанцкія — 13.

Вельмі цікавыя запісаны Юрыем Гарбінскім разважэнні многіх вядомых асобаў нашай эміграцыі адносна ролі і значэння рэлігійных друкаў у жыцці розных пакаленняў дыяспары. Вядомы гісторык і публіцыст Янка Запруднік, напрыклад, звяртае ўвагу на тое, што беларускія царквы былі месцам аб'яднання людзей не толькі па прычыне іх нацыянальнай свядомасці. Людзі ведалі, што «царква вучыць дараў, царква спрыяла таварыскім сустрэчам, знаёмствам і адначасна была месцам малітвы». Зыходзячы з гэтых меркаванняў і ідзе ў кнізе далейшы падрабязны разгляд рэлігійных беларускіх друкаў у розных краінах. Вельмі прыемна было чытаць пра выданні ў нас у Чыкага, такія, як «Беларуская Царква», «Беларускі Праваслаўны Часопіс» і іншыя, пра самаадданных

Знаёмства з рэцэнзуемай кнігай дае неабходнае адчуванне сур'эзнасці і глыбіні зробленага ў беларускай дыяспары за многія гады

неабходнай выдавецкай справе. Расказваецца і пра тое, як нялёгка ўсё наладжвалася і рабілася, які канкрэтны спрыялі друку грамадска-палітычныя арганізацыі і рэлігійныя структуры, з якімі цяжкасціма сустракаліся тыя асобы, хто непасрэдна рэдагаваў, фінансаваў, рыхтаваў і распаўсюджаў выданні. Падрабязна аналізуе аўтар тэматыку публікацый і асноўныя рубрыкі друку, формы і жанры прэсы, ужыванне кірыліцы і літнікі, тэхнічныя параметры і спосабы памяжання друкаванай прадукцыі, прыводзіць нават звесткі пра фарматы, памеры і тыражы перыядычных выданняў.

Ініцыятар і дзейчоў выдавецкіх справаў — Вацлава Панупэвіча, Ніколіма Жызнёўскага і шэраг іншых. Цікава было даведацца, напрыклад, што «Беларускі Праваслаўны Часопіс» выдавала каталіцкая уніяцкая суполка. Мы знаёмімся са складамі рэдакцый многіх рэлігійных часопісаў і календароў, чытаем водгукі і нават поўныя лісты ў друкаваных выданнях ад асобных чытачоў у розныя гады і ў розных краінах.

Падрабязна даследуецца ў кнізе змест, тэматыка матэрыялаў і жанры беларускай рэлігійнай прэсы. Апрача артыкулаў непасрэдна на розныя рэлігійныя тэмы, друкаваліся звесткі пра

духоўнае і грамадска-культурнае жыццё ў замежжы і падсавецкай Беларусі, асвятляліся важныя рэлігійныя ды іншыя падзеі міжнароднага маштабу і ўдзел у іх беларусаў. Распавядалася пра нацыянальныя святы беларусаў і народаў краін, дзе жыла нашая дыяспара, паведамлялася пра творы беларускіх пісьменнікаў, часам друкаваліся асобныя ўрывкі з іх. Гаворыцца ў даследаванні пра высокі ўзровень мовы беларускіх рэлігійных выданняў.

Асобны раздзел прысвечаны самым разнастайным так званым графічным друкам беларускай дыяспары. Расказваецца пра выданне паштовак, які рэлігійных, так і свецкіх; прасочваецца гісторыя іх выдання на Беларусі і ў дыяспары. Мы даведваемся пра выданне картка-памятак, альбомаў, паштовых марак і проста друкаваных налепак.

Нельга не адзначыць і вельмі высокі паліграфічны ўзровень кнігі Юрыя Гарбінскага. Уражваюць самыя разнастайныя, старанна выкананыя даведчыныя табліцы, схемы і дыяграмы. Ці не трэцюю частку ўсёй кнігі складаюць шматлікія каліграфічныя ілюстрацыі: вокладкі нашага друку ў дыяспары, малюнк, фотаздымкі, якія былі змешчаны ў выданнях, асобныя тэматычныя налепкі, памятныя паштоўкі. Усё гэта ўспрымаецца як каталог свеаасаблівай выставы беларускага друку. Да кнігі далучаны і кампютарны CD-дыск з рознымі тэматычнымі табліцамі і статыстычнымі паказчыкамі перыядычных ды іншых публікацый. І завяршаюць выданне шматлікія паказальнікі: пералік архіўных крыніц, спіс асобаў, з якімі аўтар сустракаўся і запісаў размовы, пералік выкарыстанай літаратуры, агульны паказнік назоваў усяго друку, пра які ішла размова, паказнік асобаў, які ўзгадваюцца ў выданні, паказнік геаграфічных назваў. Заканчваецца кніга падагульняючымі артыкуламі на польскай і англійскай мовах.

Кніга «Беларускі рэлігійны друк на Захадзе» выдана пры непасрэдным удзеле і дапамозе Беларускага Інстытута Навук і Мастацтва, Кафедры беларускай філалогіі факультэта прыкладной лінгвістыкі і ўсходнеславянскіх філалогіяў Варшаўскага ўніверсітэта, Інстытута славістыкі Польскай Акадэміі Навук.

Падзякуем гэтым устаномам, а таксама аўтару за яго тытанічную працу, за вельмі высокі навуковы ўзровень даследавання. Тое, што зроблена — своеасаблівае энцыклапедыя духоўнага беларускага жыцця. Знаёмства з рэцэнзуемай кнігай у наш час, даволі складаны і нялёгка з пункту гледжання нацыянальнага адраджэння, дае неабходнае адчуванне сур'эзнасці і глыбіні зробленага ў беларускай дыяспары за многія гады. Мы яшчэ раз пераканваемся ў значнасці п'яку беларускай духоўнасці, у тым, што яны могуць і павінны стаць асновай нашай агульнай мэты — свабоднай і незалежнай беларускай дзяржавы.

ДЗЕЯПІС

ПАЛІЦА

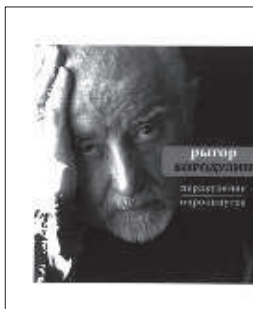
Рыгор Барадулін. Маладзік над стэпам. Вершы. Рэпрынтнае выданне. — Мінск: Медысонт, 2010. — 112 стар. — Наклад 300 ас.

Факсімільнае выданне першай кнігі Паэта з кранальным дарчым надпісам маці: «дзякую і долу кланяюся, што нарадзіла, узгадавала, на правільны шлях наставіла...». Выдадзены ў 1959 годзе зборнік і перавыдадзены цяпер цікавы будзе не толькі аматарам творчасці Рыгора Іванавіча, але і тым маладым, што ў «ружовым тумане» патрабуюць «скінуць класікаў з карабля сучаснасці». Ужо ў першай кнізе відаць, што Барадулін паэт ад Бога. Васіль Быкаў так сказаў пра яго: «Чараўнік паэтычных стыхія, якая жыве ў ім, і які сам жыве ў ёй, вольна і радасна, як жыве птушка ў палёце, рыба ў вадзе, самаадданая жанчына ў каханні... Паэзія для яго — Боская стыхія, у якой ён і нявольнік і ўладар адначасова». Кніга-падарунак да 75-годдзя Паэта выйшла дзякуючы шчырай працы Глеба Лабадзенкі.

Рыгор Барадулін. Перакуленае/Опрокинутое. На рус. і беларус. яз. — Москва: Время, 2010. — 512 с. — Наклад 1500 ас.

Яшчэ адзін падарунак да юбілею Рыгора Іванавіча — двухмоўная кніга вершаў Паэта, у якой арыгінальныя творы суседнічаюць з лепшымі перакладамі на рускую мову. Хоць і нельга не пагадзіцца з высноваю Уладзіміра Някляева з прадмовы: «Паэзію перакладаць цяжка, бо яна перакладальна», тым не менш варта выказаць словы ўдзячнасці вядомым рускім і беларускім творцам, якія ўзяліся за гэтую няўдзячную працу: Я.Хелемскі,

І. Шклярэўскі, І. Бурсаў, Н. Кіслік, В. Тарас, Ф. Яфімаў і інш., бо сваёй працай, спадзяемся, і яны самі пагадзіліся б з тым, што яшчэ раз даказалі: Барадулін на лепш чытаць у арыгінале... Асобны дзякуй за радасць прачытання і папунавання выдаўцам і ўкладальнікам — маскоўскаму выдавецтву «Время» і сп. Барысу Пастарнаку, Сяргею Шапрану, Уладзіміру Някляеву і Саюзу беларускіх пісьменнікаў.

Васіль Зуёнак. Паміж небам і зямлёй: літаратурна-лінгвістычныя эсэ, эцюды, падарожныя нататкі. — Мінск: Беларуская навука, 2009. — 266 стар. — Наклад 300 ас.

Герой гэтай кнігі — паэты: Янка Купала, Якуб Колас, Ніл Гілевіч, Рыгор Барадулін, Генадзь Бураўкін, Уладзімір Някляеў, Аляксандр Письмянкоў, Леанід Дранько-Майсюк... А галоўная гераіня — Паэзія. Кожнае эсэ Васіля Зуёнка вартасць стаць раздзелам у падручніку па сучаснай беларускай літаратуры. А некаторыя, да прыкладу «Гукаючы слова», — найпершым чытвом для пачынаючых твораў, бо аўтар у ім даследуе не толькі «сак-

раты паэтычнага майстэрства», але і «этымалагічныя глыбіні слова».

Сяргей Календа. Помнік атручаным людзям: апавяданні, мініяцюры — Мінск: Галіяфы, 2009. — 188 стар. (Другі фронт мастацтваў). Наклад 300 ас.

Маладая беларуская проза ўсё больш і шырэй асвойвае горад, робіць яго не проста фонам, а гэтым жа складнікам твора, як вёска, лес, рака... у папярэднікаў. Сучаснае гарадское жыццё, зразумела ж, кардынальна адрозніваецца ад добра вядомага нам з класікі вясковага шасцідзiesiąтых гадоў. Змяніліся і людзі, пасталі новыя праблемы і клопаты, але натура чалавечая засталася той жа, толькі больш вольнай у сваіх жаданнях і ўчынках... І няхай героям Сяргея Календы «абрыдла жыць у гэтым наваколлі, сярод людзей, жыўёл, раслін, дэгенератаў, філосафаў, мастакоў, сярод аўтамабіляў, тэхнікі, велізарных будынкаў», ім даводзіцца вучыцца суіснаваць тут і нават жыць, шукаючы гармонію там, дзе яе ніколі не было...

Мікола Ляшчун. Белая завая: вершы, паэма. — Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2009. — 128 стар. — Наклад 300 ас.

«Белая завая» — кніга чулая і мужная. Значыць: спалучэнне чуласці і мужнасці не такое ўжо і частае ў нашай паэзіі», — напісаў у прадмове да зборніка Леанід Дранько-Майсюк. Назіранне дакладнае і тычыцца не толькі паэзіі, а і нашага жыцця ўвогуле. Дакладнае адносна Міколы Ляшчунна яшчэ і таму, што ён працуе

настаўнікам у школе, а там сёння, як нідзе, трэба быць чулым і мужным. Вершы паэта, прасякнутыя любоўю да роднага краю, да мясічнаў, страчаных ім з-за Чарнобыльскай катастрофы, і тых, што сталі яму не проста часовым прыстанішчам, а новай радзімай...

Генадзь Кісялёў. Сейбіты вечнага: артыкулы пра беларускіх пісьменнікаў і дзеячаў рэвалюцыйнага руху 1863 года; Скарынаўскае сімволіка: вытокі, традыцыі, інтэрпрэтацыі. — Мінск: Медысонт, 2009. — 544 стар. — Наклад 150 ас.

Здавалася б, першымі, што павінны састарэць і адмерці, павінны былі

б створаныя ў савецкія часы гістарычныя і літаратуразнаўчыя творы. Мы ведаем, як працавалі тады «гісторыкі і літаратуразнаўцы ў цывільным», вычышчаючы, вынішчаючы ў артыкулах усё жывое і праўдзівае. Аднак і ў тых гадах можна было працаваць на вечнасць... Доказ таму — перавыданне твораў Генадзя Кісялёва. «Сейбіты вечнага» (выйшлі ў 1963 годзе), якія ніколі не страцілі сваёй значнасці і чытаюцца цяпер з не меншым задавальненнем і цікавасцю, як своеасаблівы «навуковы дэтэктыў» (Адам Мальдзіс). Вядома, і Генадзя Кісялёва абвінавачвалі ў «нацыяналізме», але дапамагала яму быць патрыётам нашай зямлі і адбівацца ад закідаў хоць бы тое, што па пашпартах быў ён рускім і нарадзіўся ў Каломне, пад Масквой...

Я хацеў бы спаткацца з Вамі... : літ.-публ. арт. пра Максіма Багдановіча / уклад. Т. Шэляговіч. — Мінск: Мастацкая літаратура, 2009. — 182 стар.: іл. Наклад 2000 ас.

Зборнік прызначаны тым, хто любіць Максіма Багдановіча, і тым, хто яшчэ не знаёмы з ім, агонім жыццём і творчасцю. З любоўю падобраныя артыкулы, фотаздымкі і вершы паэта не пакінуць аб'якавам нікога. Старонкі біяграфіі паэта, вобразы людзей, што суправаджалі яго па такім кароткім жыцці, мясічны, у якіх ён быў і пра якія пісаў — падаюцца ў кнізе жыва і запамінальна. Ну а напрыканцы кнігі, па шчодрай задумцы ўкладальніка, усё, што зацікавіўся жыццём і творчасцю паэта, чкае знаёмства з яго лепшымі вершамі.

АКЦЫЯ

ЛЕТА З БЫКАВЫМ

Рэдакцыйная калегія Поўнага збора твораў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава, якая працуе пры Саюзе беларускіх пісьменнікаў, запрашае актывістаў беларускага мастацкага слова і грамадскіх распаўсюднікаў з рэгіёнаў Беларусі да супрацы.

Мы хочам з вашай дапамогай бясплатна перадаць у бібліятэкі нашай краіны (гарадскія, раённыя, вясковыя, школьныя) 8 тамоў прозы нацыянальнага класіка, якія выйшлі ў свет (наступныя рыхтуюцца). Давайце правядзём лета разам з праўдзівым і праорцім словам Васіля Быкава! Даведаць па мабільных тэлефонах: (+375-29)6376643; (+375-29)2748597.

КОНКУРС

ПАВАЖАНЫЯ СЯБРЫ!

ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» праводзіць новы конкурс на лепшы літаратурны твор, у якім асвятляецца вобраз жанчыны ў сучасным грамадстве і асэнсоўваюцца актуальныя гендэрныя праблемы.

На конкурс прымаюцца тэксты ўсемагчымых жанраў: паэзія, проза, драматургія, крытыка. Аўтарамі конкурсных твораў могуць быць і мужчыны, і жанчыны, і пачаткоўцы, і прафесіяналы.

Лаўрэатаў літаратурнага конкурса «Жанчына ў сучасным грамадстве», які будзе доўжыцца да 1 кастрычніка 2010 года, чкаюць прэміі, прызы і падарункі, а пераможца атрымае магчымасць выдаць свой тэкст асобнай кнігай!

Калі ласка, дасылаць свае творы на адрасы: паштовы: 220012, Мінск, вул. Кузьмы Чорнага, 31, пакой 906; электронны — sbp@tut.by.

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў